

University of
Sistan and Baluchestan

Iranian Academy of
Management Sciences

Analysis of Ideology in Public Policies (Case Study: Ministry of Science, Research and Technolog)

**Behrouz Rezaei Manesh^{1*}, Sakineh Bikdeli², Ali-Asghar Pourezzat³,
Davoud Hosseinpour⁴**

1. Associate Professor, Department of Public Administration, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran. Corresponding Author) E-mail: rezaeemanesh@gmail.com
2. Ph.D. student of public policy, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran. E-mail: bigdeli_s94@atu.ac.ir
3. Professor, Faculty of Governance, University of Tehran, Tehran, Iran.
E-mail: pourezzat@ut.ac.ir
4. Associate Professor, Department of Public Administration, Faculty of Management and Accounting, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran.
E-mail: Dhp748@gmail.com

Extended Abstract

Abstract

There are always ideas or pseudo-sciences with high certainty in the minds of policymakers, which win due to their certainty, value-orientedness and high speed in mobilizing public opinion to achieve action in the competition with objective evidence and science. They turn considering the importance of these ideas, the researchers in this research have to focus on the ratio of ideologies on the policy making process in the field of higher education. The main field of reproduction of ideologies are educational policies, which are effective in the fields of general education, education and higher education. Among these, researchers, while systematically studying ideology in policy-making and designing a framework for the analysis of ideology in the field of policy-making in the field of higher education, analyzed the approved and communicated policies of the main higher policy-making institutions in The field of higher education, i.e. the Islamic Council and the Supreme Council of the Cultural Revolution, and finally two ideologies of Islamism and managerialism were extracted in these policies. These two ideologies have caused powerful currents during the post-war periods imposed in the policy making in the field of higher education in all periods of the parliament and the government, and their analysis was extracted and presented.

Introduction

For a long time, the role of actors, institutions, interests and ideas have been identified and investigated as background elements in policy making (Howlett & et al, 2009: 1). Among various ideas, according to Goldstein and Kohin, at least three categories of ideas are related to policy-making: world-view or ideologies, main beliefs and causal ideas. These ideas can serve as a "road map" for policy making, define the problem, influence strategic interactions between policy actors, and limit policy options (Howlett & et al, 2009:97). In the very first stages of policy making, identification and definition of a problem, there can be an error known as the third type error, whose primary causes are belief in a worldview and ideology or a false myth to conceptualize the situation of a It is a problem (Danaei Fard et al., 1401: 6.)

It can be expected that by identifying explicit or implicit ideas, ideas, patterns or worldviews of policymakers and their different works, the analyst can conduct a realistic analysis by intercepting the deviant currents of his or his colleagues' minds. It deals with the issues and flow of policy making, and in this way, it is possible to understand why sometimes the policy makers unconsciously and inevitably leave the real issues of the society and deal with the issues that they think are important.

Policy-making in the field of higher education in recent years is faced with various currents such as monetization of education, flood of graduates and high unemployment rate, dissatisfaction of the country's officials with the state of students' religiosity, a wave of student protests, degree orientation, lack of success There has been an expectation in the localization of humanities after the Islamic revolution and the lack of dissatisfaction of students with the course content (Dahaghani et al., 1390:16) and the like. Analyzing the way policy makers understand, direct and respond to issues in this area can be effective in identifying more suitable solutions in the future, in addition to knowing the reasons for not realizing the goals of policy makers.

In this regard, despite the identification of the role of ideologies in the policy-making process, ideology in Iran has always attracted the attention of thinkers and researchers of political sciences, sociology and educational sciences and in fields such as foreign policy, political parties and the education system. has been up to management thinkers.

In this research, the researchers seek to explain the role of ideology in the policy-making process in the field of higher education. For this purpose, along with a systematic review of the literature using the content analysis method, to analyze the approved policies of this field in the post-revolution periods in terms of policy trends in the field of higher education and the role of ideology in formulating this Approved policies have been paid.

Case study

ministry of science, research and technology and

Materials and Methods: The overall design of this research is based on the qualitative exploratory methodology, and based on that, the objectives, sampling and data collection have been conducted. In this research, using the content analysis method, an attempt is made to extract key ideologies related to the research topic. In the first stage, the studies of this field are studied using the systematic study method and finally a framework was designed to conduct the research. The statistical population includes all policies that is enacted in the field of higher education by legislative institutions of Iran. These policies include the approvals of the Supreme Council of the Cultural Revolution from the time of its establishment until 1402 in the field of the higher education system, as well as the most important policies approved by the Islamic Council after the Islamic Revolution.

The method of sampling was judge sampling and finally, two ideologies of Islamism and managerialism were extracted in these policies. These two ideologies were identified with the sub-components of transformation in humanities, Islamization of universities, as well as monetization and privatization of higher education that these findings were approved by some experts of this field.

Discussion and Results

Regarding the ideology of the Islamic Revolution or Islamism, it can be expected that this ideology will follow its reproduction process in the transformation of scientific institutions. Therefore, with the victory of the Islamic revolution, human sciences were given attention. The agents of the revolution were of the belief that it is necessary that the foundations of human sciences be re-evaluated based on authentic Islamic sources and cleansed of the cultural and ideological elements of the West. As can be seen, various policies were adopted to achieve this goal.

The main function of ideology in entering the policy flow is to define in groups and out groups. After that, these people and groups entered the cycle of agenda setting in the policy-making institutions and finally proceed to advance their goals and ideological values in these proposed policies. It is not the case that all the goals and values considered by the actors will be approved by these institutions. Depending on the monopoly or competition of the policy space of these institutions, the changes in the policy proposals are from little to much.

According to the analyzed policy trends, the approvals of the two supreme policy-making bodies of the two ideologies of Islamism and managerialism can be traced. These two ideologies have always had a policy effect with the central values of Islamization of universities and monetization of higher education in

the governments after the war, imposed both in the Islamic Council and in the Supreme Council of the Cultural Revolution, and had obvious implementation consequences, which in the statistics of the official institutions of this field of expansion of paid higher education has been clearly reported in the past years.

Conclusion

The analysis of policy documents extracted from the period after the Islamic Revolution of Iran to 1402 in the field of higher education shows that the two ideologies of Islamism and managerialism have always had serious effects on the definition of guiding ideas for solving problems in this field. In other words, the developers of policies in the form of laws in the main legislative and policy-making institutions have considered the solution to the problems of this field either in the expansion of Islamic values in universities or market values. Although in this research, only the phase of policies formulation was discussed, but the empirical evidences provided by the centers that provide relevant statistics show that the implementation of these policies is completely in line with these documents.

Keywords: Ideology, policy ideology analysis, higher education policy making, Islamism, managerialism

Article Type: Research Article

Cite this article: Rezaei Manesh, B., Bikdeli, S., Pourezzat, A.A., & Hosseinpour, D. (2024). Analysis of Ideology in Public Policies (Case Study: Ministry of Science, Research and Technology). *Public Management Researches*, 17 (65), 35-72. (In Persian)

DOI: 10.22111/JMR.2024.46855.6072

Received: 07 Oct. 2023

Revised: 24 Mar. 2024

Accepted: 21 July. 2024

© The Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

تحلیل ایدئولوژی در خط‌مشی‌های عمومی (مطالعه موردی: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری)

بهروز رضائی منش^{۱*} - سکینه بیکدلی^۲ - علی اصغر پور عزت^۳ - داود حسین پور^۴

۱. نویسنده مسئول، دانشیار گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. rezaeemanesh@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری خط‌مشی‌گذاری، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. bigdeli_s94@atu.ac.ir

۳. استاد دانشکده حکمرانی دانشگاه تهران، تهران، ایران. pourezzat@ut.ac.ir

۴. دانشیار گروه مدیریت دولتی، دانشکده مدیریت و حسابداری، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. Dhp748@gmail.com

چکیده

همواره انگاره‌ها و شبه‌علم‌هایی با قطعیت بالا در اذهان خط‌مشی‌گذاران وجود دارد که به دلیل قطعیت، ارزش‌محور بودن و سرعت بالا در بسیج افکار عمومی برای نیل به کنش در رقابت با شواهد عینی و علم غالب می‌گردند. توجه به اهمیت این انگاره‌ها، پژوهشگران در این تحقیق را بر آن داشت تا به بررسی نسبت ایدئولوژی‌ها بر فرایند سیاست‌گذاری در حوزه آموزش عالی تمرکز کنند. اصلی‌ترین عرصه بازتولید ایدئولوژی‌ها، خط‌مشی‌های آموزشی هستند که در حوزه‌های آموزش عمومی، آموزش و پرورش و آموزش عالی اثرگذار است. از میان اینها، محققان ایدئولوژی در خط‌مشی‌گذاری را مورد مطالعه نظامند قرار داده و چارچوبی برای تحلیل ایدئولوژی در عرصه خط‌مشی‌گذاری در حوزه آموزش عالی طراحی نمودند. جامعه آماری این تحقیق سیاست‌های مصوب و ابلاغی نهادهای عالی خط‌مشی‌گذاری در حوزه آموزش عالی یعنی مجلس شورای اسلامی از بعد از انقلاب اسلامی و شورای عالی انقلاب فرهنگی از زمان تاسیس تا سال ۱۴۰۲ در حوزه نظام آموزش عالی بوده که نمونه‌ها به روش هدفمند از این مصوبات استخراج گردیده و با استفاده از روش تحلیل محتوا و استفاده از کدگذاری استقرایی مورد مطالعه قرار گرفتند و در نهایت دو ایدئولوژی اسلام‌گرایی و مدیریت‌گرایی در این سیاست‌ها را استخراج نمودند. این دو ایدئولوژی با زیرمفله‌های تحول در علوم انسانی، اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها و نیز پولی‌سازی و خصوصی‌سازی آموزش عالی شناسایی گردیده و به تأیید تعدادی از صاحب‌نظران این حوزه نیز رسیده است.

واژه‌های کلیدی: تحلیل ایدئولوژی خط‌مشی، تحول علوم انسانی، اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها، پولی‌سازی آموزش عالی، مدیریت‌گرایی.

مقاله مستخرج از رساله دکتری خانم سکینه بیکدلی است.

استناد: رضائی منش، بهروز؛ بیکدلی، سکینه؛ پورعزت، علی اصغر؛ حسین‌پور، داود. (۱۴۰۳). تحلیل ایدئولوژی در خط‌مشی‌های عمومی (مطالعه موردی: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری). پژوهش‌های مدیریت عمومی. ۱۷(۶۵)، ۷۲-۳۵.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۱۵ تاریخ ویرایش: ۱۴۰۳/۰۱/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۳۱

DOI: 10.22111/JMR.2024.46855.6072

نوع مقاله: علمی پژوهشی

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان حق مؤلف © نویسندگان

مقدمه

پرداختن به پیچیده‌ترین مفهوم اجتماعی^۱ به زعم برخی از دانشمندان علوم اجتماعی در یکی از پیچیده‌ترین فرایندهای حکمرانی یعنی خط‌مشی‌گذاری مستلزم کاری سترگ است. در بررسی خط‌مشی‌های عمومی از دیدگاه علوم سیاسی می‌توان یکی از دو رویکرد تمرکز بر "منافع و اهداف" و یا رویکرد "اندیشه‌ای" را اتخاذ کرد. در رویکرد اندیشه‌ای محقق بر اهمیت ایده‌های سیاسی، ایدئولوژی‌ها و چشم‌اندازها تمرکز می‌نماید. رویکردی که در دهه‌های اخیر در مطالعه خط‌مشی عمومی رو به رشد بوده است (Piters & Pierre, 2006: 485). به گونه‌ای که پترفک^۲ حداقل صد مطالعه را که در آن به تأثیر ایدئولوژی رهبران سیاسی بر خط‌مشی‌گذاری پرداخته‌اند را فهرست کرده است (Herre, 2022: 1). مدتهاست که نقش بازیگران، نهادها، منافع و ایده‌ها به مثابه عناصر زمینه‌ای در خط‌مشی‌گذاری مورد شناسایی و بررسی قرار گرفته‌اند (Howlett, Ramesh & Perl, 2009: 1). از میان ایده‌های گوناگون، به زعم گلدشتاین و کهین^۳ حداقل سه دسته از ایده‌ها با خط‌مشی‌گذاری مرتبط هستند: جهان‌بینی یا ایدئولوژی‌ها، اعتقادات اصلی و ایده‌های علی. این ایده‌ها می‌توانند بر خط‌مشی‌گذاری به منزله "نقشه راه" برای اتخاذ عمل، تعریف مسأله، اثرگذاری بر تعاملات راهبردی میان بازیگران خط‌مشی و محدود کردن گزینه‌های پیشنهادی خط‌مشی خدمت کنند (Howlett, et al., 2009: 97). در همان مراحل نخست خط‌مشی‌گذاری، شناسایی و تعریف یک مسأله می‌تواند دچار خطایی موسوم به خطای نوع سوم باشد که از علل اولیه آن، اعتقاد به جهان‌بینی و ایدئولوژی یا افسانه‌ای غلط برای مفهوم‌سازی موقعیت یک مسأله می‌باشد (Danaeifard, Emami & Torabzadeh Jahromi, 2022: 6).

می‌توان انتظار داشت با شناسایی ایده‌های صریح یا ضمنی^۴، انگاره‌ها^۵، الگوها^۶ یا جهان‌بینی‌های^۱ سیاستگذاران و آثار متفاوت آنها، تحلیلگر بتواند با ره‌گیری جریان‌های

^۱. به‌زعم مک‌للان ایدئولوژی، پیچیده‌ترین مفهوم علوم اجتماعی است (McLellan, 2011:11).

^۲. Petrfke

^۳. Goldstein & Keohane

^۴. Explicit or implicit theory

^۵. postulates

^۶. Mental models

انحرافی ذهن خویش یا همکارانش به تحلیل واقع‌بینانه‌تر مسائل و جریان خط‌مشی‌گذاری بپردازد و بدین ترتیب می‌توان دریافت که چرا گاهی خط‌مشی‌گذاران ناخودآگاه و ناگزیر، مسائل واقعی جامعه را رها کرده، به مسائلی که تصور می‌کنند مهم است می‌پردازند. چنانچه ایدئولوژی را به مثابه "نظامی از ایده‌ها و قضاوت‌های روشن و سازمان‌یافته که برای توصیف، تبیین، استنتاج یا توجیه موقعیت یک گروه یا جامعه بکار می‌رود و اساساً از ارزش-ها (که ممکن است ریشه در افسانه، کتاب مقدس یا نظایر آنها داشته باشد) نشأت می‌گیرد و رهنمود دقیقی برای عمل این گروه ارائه می‌دهد" (Baechler, 1985: 7) و میل شدید به قدرت و سلطه حول این ایده‌ها دارد (Graham & Hoffman, 2022: 3) در نظر بگیریم و از سوی دیگر فرایند خط‌مشی‌گذاری را عرصه رقابت بازیگران فردی و گروهی بدانیم تعامل این دو پدیده ناگزیر خواهد بود.

گذشته از ظرفیت‌ها و جذابیت‌های بالقوه تفکر ایدئولوژیک و نیز ایدئولوژی‌های گوناگون برای قائلان به آنها، با پیروی از نظریه لکان و فوکو انتخاب‌های انسان بوسیله تحریفات ناشی از ایدئولوژی‌ها در آینه زبان ساخته می‌شوند (Malpas & Wake, 2016: 204). برای مثال، پوپولیسیم ممکن است راه‌حل‌های سریع آماده سازد که سیستم را در بلندمدت منقطع سازد در حالیکه رویکردهای سنتی، مسائلی که پوپولیست‌ها مهم دریافته‌اند را نادیده گرفته است. مسأله تورم در ایران می‌تواند مسأله‌ای باشد که سیاستگذار با دیدگاه پوپولیستی، پاسخ افزایش حقوق‌های گروه‌های گوناگون حقوق‌بگیر را در برابر آن اتخاذ کند در حالی که این پاسخ صرفاً برای افزایش رأی و پایان اعتراضات بدون توجه به شروع چرخه افزایش حقوق‌ها در یک گروه به گروه‌های دیگر و مسائل تأمین مالی بوده است. پیگیری هر انتخابی پیامدهای مثبت و منفی دارد و ماندن و تمرکز طولانی به همراه یک انحراف ایدئولوژیکی ممکن است منتهی به کوری بر برخی از راه‌حل‌ها شود (Nescolarde-Selva et al., 2017). حاملان هر ایدئولوژی با عنایت به تحولات جدید باید الگوی فهم و عمل خویش را روزآمد نمایند و در واقع با پذیرش این تحولات اندیشه‌های متناسب با آنها را از وادی اندیشه به عرصه عمل ترجمه کنند. در صورتی که چنین کاری به انجام رسد

¹. World view

ایدئولوژی کارامدی خود را در رویارویی بهینه با محیط حفظ خواهد کرد و در غیراینصورت جایگاه منطقی خود را از دست داده به دگماتیسم تبدیل خواهد شد (Ghoreishi, 2009). سیاستگذاری در حوزه آموزش عالی در سالهای اخیر مواجه با جریان‌های مختلفی از جمله پولی‌سازی آموزش، سیل فارغ‌التحصیلان و نرخ بالای بیکاری، نارضایتی مسئولان کشور از وضعیت دین‌داری دانشجویان^۱، مدرک‌گرایی، عدم موفقیت مورد انتظار در بومی‌سازی علوم انسانی بعد از انقلاب اسلامی و عدم نارضایتی دانشجویان از محتوای درسی (Qasimpour, 2011) و نظایر آنها بوده است. تحلیل نحوه درک، جهت‌دهی و پاسخ سیاستگذاران به مسائل این حوزه می‌تواند علاوه بر شناخت دلایل عدم تحقق اهداف سیاستگذاران، در شناسایی راه‌حلهای مناسبتر در آینده اثرگذار باشد.

به زعم محققان یکی از منابع مهم در ایده‌پردازی دستورکار سیاستگذاران در حوزه آموزش عالی، ایدئولوژی آنان در دوره‌های گوناگون بوده است. به گونه‌ای که با ره‌گیری این ایدئولوژی‌ها می‌توان بسته‌های سیاستی آنها را در نهادهای سیاستگذار شناسایی کرد. از این‌رو، پرداختن به نقش ایدئولوژی در فرایند خط‌مشی‌گذاری در حوزه‌های گوناگون از جمله آموزش عالی می‌تواند به شناخت بهتر دلایل عدم تحقق اهداف مقرر این سیاست‌ها کمک کند.

در همین راستا علیرغم شناسایی وجود نقش ایدئولوژی‌ها در فرایند خط‌مشی‌گذاری، ایدئولوژی در ایران همواره مورد توجه اندیشمندان و محققان علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و علوم تربیتی و در حوزه‌هایی نظیر سیاست خارجی، احزاب و نظام آموزش و پرورش بوده است تا اندیشمندان مدیریت.

فرایند سیاستگذاری به تعبیر دانشکده‌های علوم سیاسی و خط‌مشی‌گذاری به تعبیر دانشکده‌های مدیریت در ایران در هر صورت، خود پدیده‌ای اجتماعی است که متأثر از

^۱. رئیس نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها: آنچه ما شاهد هستیم فاصله جدی دانشگاهها با این مطالبات/مطالبات مقام معظم رهبری در دیدار با دانشگاهیان است (Rostami, 2023). همچنین در مطالعه‌ای ارزشیابی کنشگران دانشگاهی از برنامه‌های اسلامی‌سازی دانشگاهها چندان مناسب نبوده و در حد متوسط یا کمتر از آن قلمداد گردیده است (Hashem-Zehi & Mirza, 2013).

نیروها و بازیگران، نهادها و ایده‌های مختلف و گاه متضاد است. سیاست‌گذاری مستعدترین فرایند برای هر حکومتی است تا اهداف ایدئولوژیک خود را از طریق آن جامه عمل بپوشاند. محققان در این تحقیق به دنبال تبیین نقش ایدئولوژی در فرایند خط‌مشی‌گذاری در حوزه آموزش عالی هستند. برای این منظور ضمن مروری سیستماتیک از ادبیات با استفاده از روش تحلیل محتوا، به تحلیل خط‌مشی‌های مصوب این حوزه در دوره‌های بعد از انقلاب از حیث جریانهای خط‌مشی‌گذاری در حوزه آموزش عالی و نقش ایدئولوژی در تدوین این سیاست‌های مصوب پرداخته‌اند.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ذکر این نکته حائز اهمیت است که ایدئولوژی صرفاً در یک حوزه یا رشته دانشگاهی شناسایی و مورد تحلیل و رشد واقع نشده است. بلکه تنوع گسترده‌ای از مطالعات حول این مفهوم یا رشته مفهومی در حوزه‌های مطالعاتی متفاوت شکل گرفته است. اگرچه واژه ایدئولوژی در گفتمان سیاسی بیشتر یافت می‌شود لیکن انواع گوناگونی دارد. از جمله ایدئولوژی سیاسی، اجتماعی، معرفت‌شناختی، اخلاقی و مذهبی. به عبارتی دو رهیافت در مطالعه ایدئولوژی در آغاز راه پیش روی هر محقق است. تحلیل ایدئولوژی و تحلیل ایدئولوژی‌های سیاسی، اقتصادی، معرفت‌شناختی یا نظایر آنها. می‌توان به تبارشناسی تاریخی این واژه در علوم اجتماعی پرداخت و به ریشه‌های فلسفی، معرفت‌شناختی یا سیاسی آن رسید. و یا می‌توان به کارکردهای ایدئولوژی در حوزه‌های گوناگون علوم اجتماعی از سیاست و اقتصاد گرفته تا آموزش و پرورش، روانشناسی، دین و سیاست‌های عمومی گوناگون نظیر سیاست خارجی پرداخت.

ایدئولوژی

ایدئولوژی‌ها، اعتقادات قوی بر مبنای مفروضات غیرقابل آزمون هستند. آنها آنتی‌تز علم تلقی می‌گردند؛ چه اقتصادی باشند (دست نامرئی بازار نابرابریهای اجتماعی را در بلندمدت حل خواهد کرد) چه مذهبی (دین بهترین راه حل مسائل را ارائه می‌دهد)، یا سیاسی (روش ما بهترین حکمرانی برای اطمینان یافتن از آزادی و عدالت است). به بیان دیگر، ایدئولوژیها می‌توانند پاسخ‌های مسائل عمومی را در فرایند خط‌مشی‌گذاری تجویز کنند (Grafton &

Pemaloff, 2005). این نوع اعتقادات در سطح فردی قابل پذیرش است اما آیا می‌توانند راهنمای خط‌مشی‌های دولتی و برای یک جامعه بزرگ قرار گیرند (*Milio, 2005*)؟
پرداختن به مفهوم ایدئولوژی به‌طور فزاینده‌ای در علوم اجتماعی به‌طور عموم و در علوم سیاسی به‌طور خاص متداول بوده است. گرینگ و همیلتون بیش از ۳۰ ویژگی برای این واژه شناسایی کرده‌اند. این واژه بسیار پیچیده و با بار و بنه‌ای بسیار سنگین است (*Fagerholm, 2016*).

ایدئولوژی‌ها می‌توانند به منزله شکلی از "نقشه" فکری ما برای کمک به پیدا کردن راهنمان در خصوص جهان، شناخت جایگاهی که در آن هستیم، تحلیل وقایع سیاسی و اجتماعی پیرامون ما کمک کنند. نقشه‌ها در درجه دقتشان متفاوتند. هر کس می‌تواند ارزش آنها را با مقایسه با واقعیت عینی و بحث با دیگران ارزیابی کند (*Harrison & Boyd, 2003*).

در این بیان، ایدئولوژی بیش از یک اعتقاد است. ایدئولوژی مجموعه‌ای از اعتقادات و ارزش‌هایی است که در یک روش منسجم و سازمان یافته انتخاب‌های ما را توجیه می‌کند. ایدئولوژی سیاسی من، تصور من از آنچه یک جامعه خوب باید باشد و ابزارهایی که لازمست تا آن جامعه محقق شود را توجیه می‌کند (*Facchini, 2016*).

ایدئولوژی یک معنای منفی دارد و یک معنای خنثی و علمی. به قول مانهایم دو نوع رویکرد به پژوهش ایدئولوژی وجود دارد. رویکردی که صفت مشخصه‌اش همانا آزادبودن از بند قضاوت‌های ارزشی است. و رویکرد ارزشی اپیستمولوژیک که گرایش به متافیزیک دارد (*Mannheim, 2017: 128*). مهم است که در هر مطالعه کدام معنا مستفاد گردیده است و الا دچار خطا و سردرگمی خواهیم شد.

رویکردهای مطالعه ایدئولوژی

زمانی که به رویکردهای ایدئولوژی می‌پردازیم در پی پاسخ به این دو سوال مهم هستیم که:
✓ آیا کارکرد ایدئولوژی معرفت‌شناختی است و با شناخت صادق یا کاذب سروکار دارد؟
✓ یا کارکرد ایدئولوژی جامعه‌شناختی یا سیاسی یا مذهبی است و به جای واقعیت و ناواقعیت آراء، با کارکرد شکل خاصی از اندیشه‌ها یا ایده‌ها در زندگی اجتماعی یا سیاسی سروکار دارد
(*Eagleton, 1991: 1*).

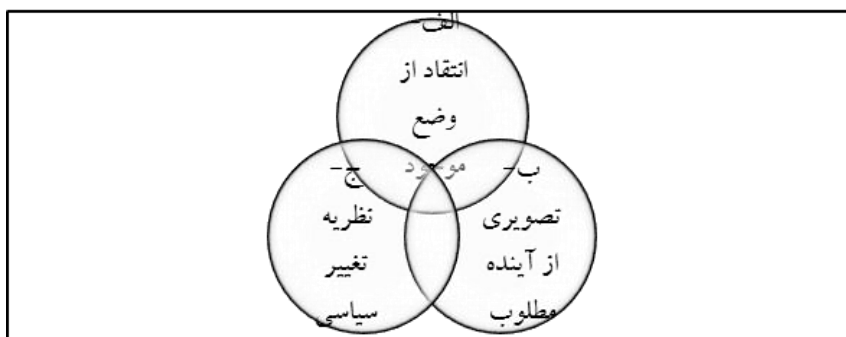
مشخصه‌های ایدئولوژی از دید هیوود

می‌توان ایدئولوژی را از حیث صفات تعیین‌کننده آن تعریف کرد. این صفات را هیوود مشخصه^۱ ایدئولوژی نامیده است (Heywood, 2017: 11-13). از دیدگاه وی، تمام ایدئولوژی‌ها حداقل وجوه ذیل را دارا هستند که در شکل شماره ۱ نشان داده شده است. آنها:

الف- شرحی از نظم موجود را معمولا به شکل یک جهان‌بینی ارائه می‌دهند؛

ب- مدلی از یک آینده مطلوب ارائه می‌دهند؛ تصویر یک جامعه خوب؛

ج- تشریح می‌کنند که چگونه تغییر سیاسی می‌تواند و باید رخ دهد؛ چگونه از الف به ب برسیم.

شکل شماره ۱: وجوه ممیزه ایدئولوژی به نقل از (Heywood, 2017: 12)

علاوه بر اینها ایدئولوژی با ارزشگذاری افراد به عنوان دوست یا دشمن در پی ایجاد مرزبندی (خودی یا غیرخودی^۲) بازیگران در صحنه سیاست و خط‌مشی‌گذاری می‌گردد (Daneshvar, 2016). تحقیقات نشان می‌دهد اتصالات خودی و غیرخودی به‌طور مثبت با ایدئولوژیها در ارتباط است. به عبارتی اتصال خودی (با ایدئولوژی مشابه) باعث تأیید خط-مشی پیشنهادی می‌گردد (Sparkman et al., 2019). لذا یکی از اصلی‌ترین کارکردهای ایدئولوژی در فضای سیاستگذاری و ارتباطات بازیگران خط‌مشی‌گذاری کمک به شفاف-سازی ارتباطات از طریق مرزبندیهای خودی و غیرخودی است. توجه به این نکته مهم است که تصمیمات سیاسی ممکن نیست پاسخ افراد به اطلاعات خنثای سیاسی باشد. در

1. Contours

2. In group/out group

سیاست، ایدئولوژی سیاسی بر اینکه چگونه افراد مسائل را اولویت‌بندی می‌کنند، محدودده مسأله را می‌سازند و راه‌حل‌ها را سازمان می‌دهند اثرگذار است به دلیل اینکه ایدئولوژی-هایی که کمک می‌کنند تا "خود" در راه حلی که توسط ایدئولوژی اشاره شده است تعریف شود در برابر اطلاعات بسیار مقاوم خواهند بود (Piters & Pierr, 2006: 70).

نسکولاردو سلوا به عناصر ایدئولوژی با عنوان متغیرهای یک ایدئولوژی^۱ پرداخته است. به زعم وی ایدئولوژی نوعی از واقعیت است اگرچه تمام آن نیست. ایدئولوژی‌ها باید همانند واحدهای انرژی و چیزهایی که متغیر هستند و ویژگیهای انتزاعی دارند نگرینته شوند و نه به مثابه عناصر طبقات ثابت. نسکولاردوسلوا هفت دسته متغیر برای ایدئولوژی‌ها شناسایی کرده است که به اختصار در ادامه به آنها می‌پردازیم (Nescolarde-Selva & et al, 2017). این هفت دسته به شرح زیر است:

۱-درجه یک ایدئولوژی (Did)

۲- ربط تجربی (ER)

۳-کارکرد ایدئولوژیک

۴-درجه انعطاف ایدئولوژی (WD)

۵-درجه تاب‌آوری یک ایدئولوژی (TD)

۶-درجه تعهد مورد انتظار یک ایدئولوژی (DCD)

۷-کیفیت بیرونی (EQ)

تعریف زیر براساس متغیرهای فوق از ایدئولوژی می‌تواند مفید باشد:

$$Id = f(Did, ER, WD, TD, DCD) = f(Did, ER, WD, f(1/WD, ER), DCD)$$

ایدئولوژی در مطالعات خط‌مشی‌گذاری

کل فرایند خط‌مشی‌گذاری تعامل افراد، ایده‌ها، نهادها و منافع می‌باشد که با دو جهت-گیری اثبات‌گرایی و فرائثبات‌گرایی رشد کرده است (Howlet et al., 2009: 48). خود لاسول پیش از همه تحت تاثیر فروید و مارکس به محدودیت‌های آسیب‌شناسی روانی و ایدئولوژیکی جهان مدرن پرداخته و متوجه شد که مدرنیته پروژه‌ای ناکامل است و هیچ تضمینی ندارد که پایان خوشی داشته باشد (Fischer et al., 2007).

¹. Variables of an ideology

مطالعات نشان می‌دهد که تأثیر جریان سیاست بر خطمشی‌گذاری و اجرا به مثابه عناصر زمینه‌ای مسائل و خطمشی‌های موجود هستند (Fowler, 2020). در حوزه خط-مشی‌گذاری بیشترین مداخله ایدئولوژی در فرایند تعریف مسائل و نیز ارائه راه‌حل‌ها یا گزینه‌ها خود را نشان می‌دهد. به عقیده ریتر تصمیمات خطمشی توسط یکسری از عوامل اطلاعاتی تغذیه می‌شوند: سیاست، ایدئولوژی‌ها و ارزش‌ها، افکار عمومی ادراک شده، محدودیت‌های عملی مانند سرمایه. شواهد تجربی نیز در این فرایند استفاده می‌گردند لیکن باید با بقیه منابع رقابت کنند (Ritter, 2009).

سه رویکرد مفهومی که محققان در کار با ایده‌ها (از جمله ایدئولوژی‌ها) به صورت کلی بکار می‌گیرند:

■ ایده به منزله روش اکتشافی معنابخشی یا اعتقادات ذهنی که اعمال افراد را راهنمایی می‌کند. روش اکتشافی میانبرهای^۱ شناختی هستند که به افراد کمک می‌کنند تا جهان پیچیده پیرامونی‌شان را معنا دهند یا بفهمند.

■ ایده به منزله ابزارهای استراتژیک که بازیگران برای بافت گفتمان سیاسی بکار می‌برند.

■ ایده‌ها به منزله چارچوبهای نهادی که نظامی را بر تمام اعمال افراد، گروهها و جامعه برقرار می‌کنند.

■ ایده‌ها در قلوب و اذهان افراد درونی می‌شوند. افراد وابسته چنین ایده‌های از پیش موجودی هستند تا موقعیتهایی که در آن قرار می‌گیرند را بفهمند (Swinkels, 2020).

در مجموع چنانچه بخواهیم تأثیر ایدئولوژی را در مراحل دستورکارگذاری، تصمیم‌گیری و اجرا ره‌گیری کنیم با عنایت به ورود اندیشه‌ها و ایده‌ها در مرحله دستورکارگذاری و نیز نوع خرده‌سیستمهای دستورکارگذاری از انحصاری یا رقابتی بودن به صورت جهت‌گیری حفظ وضع موجود، جدلی، بازتعریف دستورکار و نوآورانه دسته‌بندی می‌گردند (Howlett et al., 2009:107).

در ادبیات خطمشی‌گذاری عمدتاً خطمشی‌گذاری شواهدمحور در برابر خطمشی‌گذاری ایدئولوژیک قرار می‌گیرد. هرچند خطمشی‌گذاری شواهدمحور نیز نمی‌تواند مصون از انحراف به سمت ایدئولوژی باشد به گونه‌ای که اساساً مطالعات نشان می‌دهند عامل اثرگذار

¹. shortcut

کلیدی بر حکمرانی و خط‌مشی یا قانون‌گذاری ایدئولوژی تصمیم‌گیرندگان است (Weinshal et al., 2018).

ایدئولوژی انقلابی - اسلامی جمهوری اسلامی

جمهوری اسلامی با ویژگی انقلابی - اسلامی (KhosraviNik, 2018: 1) آن تمام ویژگیها و عناصر یک ایدئولوژی را داراست. طبق تعریف متغیرهای یک ایدئولوژی، ارزش‌های دینی نهفته در این ایدئولوژی، اعتقادات حقیقی آن، نوع رفتار پیروان آن، زبان و دیدگاه‌های آن، مجوزها و ممنوعیت‌ها و تکنولوژی آن همگی نشان از یک ایدئولوژی سیاسی است که محتوای دینی دارد. با وقوع انقلاب اسلامی در ایران، اسلام سیاسی با دال مرکزی جمهوریت و اسلامیت به مثابه ایدئولوژی مرکزی نظام سیاسی جدید از موقعیتی مسلط و بلامنزاع برخوردار گردید (Amiri-Fard, 2012).

باید در نظر داشت که جمهوری اسلامی برخاسته از اسلام سیاسی، گفتمان و ایدئولوژی است که حول مفهوم مرکزی "اسلام تنها راه حل" نظم یافته است. این گفتمان مدعی است که اسلام در خصوص سیاست و دولت نظریه سیاسی مستقلی دارد. از منظر این گفتمان بازگشت به اسلام تنها راه حل بحران‌ها و چالش‌های معاصر تلقی می‌شود. از این رو، هدف اساسی آن بازسازی جوامع اسلامی مطابق با اصول بنیادین اسلام است. اما باید در نظر داشت که گفتمان اسلام سیاسی به رغم مشترکات زیاد در درون خود با تمایزات زیادی مواجه است اما جملگی با رویکردی انتقادی به تمدن غرب می‌نگرند و آنچه موجب فعال‌سازی ذهن و عمل مسلمانان شده متغیر مدرنیته و ارزش‌های تمدن مدرن است. علاوه بر تفاوت قرائت از این گفتمان از کشوری به کشور دیگر، در یک کشور نیز تنوعاتی نظیر اسلام سیاسی رادیکال، معتدل و اسلام سیاسی فقهاتی وجود داشته است (Salimi & Akbari, 2017). راه سوم در برابر شرق و غرب به خوبی در اظهارات رهبر انقلاب اسلامی در آن دوران اعلان شده است.^۱

^۱ برای نمونه رهبر انقلاب اسلامی در تاریخ یک فروردین ۱۳۵۹ در پیام نوروزی خود به معرفی انقلاب اسلامی به گونه زیر می‌نماید: ... وظیفه ماست که در مقابل ابرقدرتها بایستیم و قدرت ایستادن هم داریم به شرط اینکه روشنفکران دست از غرب و شرق و غربزدگی و شرق‌زدگی بردارند و صراط مستقیم اسلام و ملیت را دنبال کنند. ... ما باید به صدور انقلابمان به جهان کوشش کنیم و تفکر اینکه ما انقلابمان را صادر نمی‌کنیم کنار بگذاریم زیرا اسلام بین کشورهای مسلمان فرقی قائل نمی‌باشد و پشتیبان تمام مستضعفین جهان است. (Amam Khomeini's book, volume 12:202).
رهبر انقلاب اسلامی در ادامه اشاره به ۱۳ بند می‌کنند که بند ۱۱ آن به شرح زیر است:

ایدئولوژی مدیریت‌گرایی

از سال‌های ۱۹۹۰ جریان ایدئولوژیک دیگری در بسیاری از کشورها مطرح و در نظام تصمیم‌گیری بسیاری از کشورها اثرگذار بوده است که تحت عنوان مدیریت دولتی نوین یا مدیریت‌گرایی که با ایدئولوژی ارزش‌های بازار یا ارزش‌های مبتنی بر نئولیبرالیسم شناخته می‌شود. توجه به ایدئولوژی مدیریت‌گرایی^۱ و تأثیر آن در جریان سیاستگذاری کشورها بسیار حائز اهمیت است. چراکه اتخاذ همین ایدئولوژی پیامدهای سیاستگذاری بسیاری در حوزه‌هایی نظیر آموزش و اقتصاد کشورها داشته است.

مدیریت‌گرایی یا مدیریت دولتی نوین یک ایدئولوژی است (McAuley et al., 2007). مدیریت‌گرایی قائل به اینست که بهترین راه برای فهم رفتار انسان این فرض است که بازیگران دولتی و دیگر بازیگران انتخاب‌هایی بکنند و بر مبنای نفع شخصی خود تصمیم بگیرند. نقش دولت نیز آزادسازی نیروهای بازار است تا انتخاب فردی را تسهیل کند (Denhardt Denhardt, 2007:189). مشخصه بارز مدیریت دولتی نوین، تأکید بر ارزشها، ایده‌ها و اعمال بازارگرایی، خصوصی‌سازی، کوچک‌سازی و کاهش اندازه دولت، برون‌سپاری، خدمات عمومی و استفاده از اصول و فنون مدیریت بخش بازرگانی برای اداره امور عمومی است (Salarzahi et.al., 2024).

پیشینه تجربی پژوهش

آقاجانی و حسین‌نژاد در پژوهشی با عنوان از ایدئولوژی تا الگوهای سیاستگذاری در نظام فرهنگی غرب، ایدئولوژی را روح سیاست فرهنگی در کشورهای جهان دانسته و به سه نوع ایدئولوژی لیبرالیسم، سوسیالیسم و نئولیبرالیسم مبنای نظریه‌های فرهنگی این کشورها اشاره می‌کنند (Aghajani & Hoseinnejad, 2019). مطالعات بسیاری نیز در حوزه نقش ایدئولوژی‌ها و گفتمانها در سیاستگذاری فرهنگی و نظام آموزش و پرورش

باید انقلابی اساسی در تمام دانشگاه‌های سراسر ایران بوجود آید تا اساتیدی که در ارتباط با شرق و غربند تصفیه گردند و دانشگاه محیط سالمی شود برای تدریس علوم عالی اسلامی. باید از بدآموزی‌های رژیم سابق در دانشگاه‌های سراسر ایران شدیداً جلوگیری کرد ... روشنفکران متعهد و مسئول بیا باید تفرقه و تشتت را کنار گذارند و به مردم فکر کنید و برای نجات این قهرمانان شهید داده خود را از شر "ایسم" و "ایست" شرق و غرب نجات دهید..... (Imam Khomeini's book, volume 12:207).

¹. managerialism

پرداخته‌اند.^۱ در حوزه آموزش عالی، پژوهش‌های بسیاری به بررسی برنامه‌های اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها پرداخته‌اند. هاشم‌زهی و خلجی در پژوهش خود با عنوان بررسی رویکردهای مبدعان اسلامی‌سازی دانشگاهها در ایران، ایده این برنامه‌ها را جدید ندانسته و ذیل مهندسی اجتماعی و موازی اسلامی‌سازی جامعه می‌دانند که با چالشی اساسی مواجه است (Hashem-Zehi & Khalaji, 2009). علاوه بر آن، در مطالعه دیگر این محققان، تحت عنوان تحلیل مقایسه‌ای ارزشیابی دانشگاهیان از برنامه‌های اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها، ارزشیابی کنشگران دانشگاهی از این برنامه‌ها چندان مناسب نبوده و در حد متوسط یا کمتر از آن قلمداد گردیده است (Hashem-Zehi & Mirza, 2013).

در سال‌های اخیر در شرایط مقابله با همه‌گیری ویروس کووید-۱۹، بررسی نقش ایدئولوژی‌های سیاسی در دولت‌هایی با حاکمیت ایدئولوژی‌های سیاسی متفاوت در خط-مشی‌های مقابله و کاهش همه‌گیری جالب توجه بوده است (Gasulla et al., 2023).

هر چند به دلیل ناملموس و پیچیده بودن مفهوم ایدئولوژی در مطالعات سازمان و مدیریت تاکنون کمتر بدان پرداخته شده است لیکن این مفهوم از دید محققان این حوزه نامکشوف باقی نمانده است و در آثار محققانی نظیر مینزبرگ و هچ و در داخل ایران محققانی مانند پورعزت، لطیفی و همکارانشان به بررسی تأثیر ایدئولوژی در سازمان پرداخته شده است. ایدئولوژی در سطح سازمان صرفاً در یک سازمان بوده و مفهومی مثبت و به عنوان یک اصل راهنما در ارتقای منافع عمل می‌کند. به زعم بیات و همکارانش در پژوهشی با عنوان طراحی الگوی ایدئولوژی سازمانی با رویکرد فازی، ایدئولوژی مهمترین عامل اثرگذار بر ساختار سازمان است (Bayat et al., 2019) و لذا تفاوت ماهوی با ایدئولوژی در متون سیاسی و جامعه‌شناختی دارد. یو و همکارانش (۲۰۲۴) ضمن معرفی ایدئولوژی سیاسی سازمانی سازمان‌های زیادی را درگیر فعالیت‌های سیاسی برای تأثیرگذاری بر سیاست‌های عمومی و مقررات سیاسی می‌دانند. این مطالعه ایدئولوژی سیاسی را به مثابه سازوکاری برای ایجاد روابط بین‌سازمانی از طریق تلاش‌های برنامه‌سازی

^۱. برای نمونه مراجعه کنید به آثار ذیل: بازنمایی گفتمان- ایدئولوژی دولت اعتدال در نظام آموزش و پرورش (MousavieBahibod et al., 2021). فرهنگ، قدرت و معنا در نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران (AshrafNazari & Hasanpour, 2012).

سازمان‌های فعال سیاسی مورد بررسی قرار می‌دهد و ایدئولوژی سیاسی سازمانی را از طریق کمک‌های مالی سیاسی می‌سنجد، و بررسی می‌کند که چگونه بر روابط سازمانی از طریق بیانیه‌های مطبوعاتی تأثیر می‌گذارد (You et al., 2024).

مصطفی‌زاده و همکارانش در پژوهش خود با موضوع فهم ابعاد سیاست‌زدگی عمومی از منظر شهروندان، بخشی از نگرانی در مدیریت دولتی از دخالت ایدئولوژی در اداره ذیل مداخله سیاست در اداره راه، سیاست‌زدگی یا همان بحث معروف دوگانگی سیاست و اداره^۱ ذیل مفهوم یا دنیای سیاست دانسته که همواره وجود داشته است و موجب تغییر در اهداف بخش دولتی می‌گردد (Mostafazade et al., 2017).

در هنگام نظارت بر اجرای طرح‌ها نیز به عقیده لاورتو و همکارانش بررسی هر طرح دولتی تحت هر فرایندی که باشد اساساً سیاسی است و حتی یک ابزار عینی در اجرا یا ارزیابی یک طرح می‌تواند در خدمت اهداف ایدئولوژیک باشد (Lavertu et al., 2013). در کشورهای دیگر بخشی از مطالعات در رشته مدیریت به انحاء گوناگون به رابطه ایدئولوژی سیاسی افراد و رفتارهای گوناگون روزمره پرداخته‌اند. برای مثال مطالعه ارتباط رفتار مصرف‌کنندگان و هدف حفظ یا ارتقاء جایگاه^۲ با تمایل آنها به کالاهای لوکس. کیم و همکارانش در پژوهشی با عنوان چگونه ایدئولوژی و حفظ جایگاه مصرف‌کنندگان بر انتخاب کالاهای لوکس اثر می‌گذارد؟ فرض می‌گیرند که ایدئولوژی سیاسی محافظه‌کار به دلیل ترجیح حفظ وضع موجود (در برابر لیبرالها) تمایل بیشتری به کالاهای لوکس، زمانی که هدف حفظ جایگاه باشد دارند (Kim & et al., 2018). مک کارلن در پژوهش خود با عنوان ایدئولوژی بحران در آموزش عالی، ضمن اشاره به مفاهیم بحران و خطر در آموزش عالی سؤال می‌کند این بحران‌های مختلف درباره چیست و کدام ارزش‌ها و باورها در معرض تهدید یا «تعرض» دیده می‌شوند؟ و چهار موضوع اصلی بحران را شناسایی می‌کند - توده‌بندی، بازاری‌سازی، استرداد و ژئوپلیتیک، مرتبط با مبنای ایدئولوژیک و تأثیرات آنها - از جمله شایسته‌سالاری، لیبرالیسم، عدالت ترمیمی، و جهانی‌گرایی عدالت (Macfarlane, 2024).

۱. Politics-administration dichotomy

۲. Status-maintenance vs status advancement

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع هدف کاربردی و از حیث گردآوری داده‌ها کیفی محسوب می‌گردد. در روش کیفی نمونه‌گیری به صورت هدفمند، گردآوری داده‌ها به صورت تشریحی، تحلیل متن یا تصاویر، ارائه نتایج مطالعه در قالب شکل‌ها و جداول و تفسیر شخصی یافته‌های پژوهش استفاده می‌گردد. پژوهش کیفی صبغه در حال ظهور دارد و جنبه‌های مختلف در آن ظهور کرده و پدیدار می‌شود (Amiri & Banafi, 2024). هدف این پژوهش در گام نخست ضمن شناخت بهتر مفهوم یا رشته مفاهیم ایدئولوژی، تحلیل خط‌مشی‌های حوزه آموزش عالی و استخراج ایدئولوژی سیاست‌های مصوب می‌باشد. برای این منظور در ابتدا با روش مطالعه نظامند به مطالعه ادبیات موجود پرداخته شد. از میان انواع مطالعات نظامند نیز این تحقیق (شامل دامنه‌محور، نظریه‌محور و روش‌محور) تئوری‌محور بوده است. بررسی آثار انتخابی در این فرایند منجر به طراحی کاربرگی جهت تحلیل سیاست‌ها از حیث ابعاد ایدئولوژیک در حوزه آموزش عالی گردید.^۱

همچنین با عنایت به هدف این پژوهش که بررسی ایدئولوژی در خط‌مشی‌گذاری در حوزه آموزش عالی است محققان پس از بررسی اولیه سیاست‌های مصوب این نهادها و با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و با روش تأییدی در ابتدا به سراغ کلیه اسناد یا مصوبات سیاستی نهادهای اصلی سیاست‌گذاری در ایران (شورای عالی انقلاب فرهنگی و مجلس شورای اسلامی) رفتند پس از بررسی اولیه نمونه‌ها و مراجعه به شواهد موجود، مصوبات یا خط‌مشی‌های کلانی که مشخصاً در حوزه آموزش عالی بوده استخراج و مورد بررسی قرار گرفتند.

روش اصلی این پژوهش تحلیل محتواست. در این روش می‌توان خصوصیات زبانی یک متن یا سند را به صورت عینی و علمی مورد بررسی قرار داده و برای بررسی محتوای آشکار و پنهان متن و پاسخ به پرسش‌هایی درباره محتوای متن بکار برد. از همین رو، برای پاسخ به پرسش‌های این پژوهش که پرداختن به اسناد و قوانین مصوب در خصوص ایدئولوژی-های پنهان آن است این روش مورد استفاده قرار گرفت. در این تحقیق محتوای متون در

^۱. نتایج این بخش در قالب مقاله "تحلیل ایدئولوژی در خط‌مشی‌های عمومی" در نشریه مطالعات خدمات عمومی، پیاپی ۲ زمستان ۱۴۰۲ ارائه گردیده است.

قالب یک جمله (ماده/تبصره قانونی) یا پاراگراف به عنوان واحد ثبت و هر مصوبه قانونی به عنوان واحد متن مورد استفاده قرار گرفتند. شیوه انجام کدگذاری به صورت دستی و وزن دهی براساس اهمیت بوده است. برای اطمینان از کدگذاری و چارچوب مقولات، کدها و مقولات استخراجی توسط دو محقق تطبیق که تا حدود زیادی یکسان بودند. نتایج تحلیل محتوای آشکار و پنهان ایدئولوژیک این سیاست‌ها با روش کدگذاری استقرایی و براساس مرور مکرر نمونه‌ها از حیث اهداف و ارزش‌ها و سایر ابعاد استخراجی ایدئولوژیک پرداخته و نتایج با اخذ نظر تعدادی از صاحب‌نظران این حوزه مورد تأیید واقع شد.

یافته‌های پژوهش

در این بخش ابتدا با عنایت به جایگاه خاص شورای عالی انقلاب فرهنگی و مصوبات این شورا و نقش آن در سیاست‌گذاری در حوزه آموزش عالی در ابتدا به صورت تحلیلی به جایگاه قانونی این نهاد پرداخته سپس به تحلیل داده‌های استخراجی از مصوبات این شورا و مصوبات نمونه‌گیری شده مجلس شورای اسلامی پرداخته می‌شود.

معرفی و تحلیل جایگاه قانونی شورای عالی انقلاب فرهنگی

چنانچه نگاهی به تاریخ تأسیس شورای عالی انقلاب فرهنگی بیندازیم متوجه خواهیم شد که اراده رهبران انقلاب اسلامی ایران برای اصلاح نظام آموزشی دانشگاهی، موجب شد تا در اردیبهشت سال ۱۳۵۹ دانشگاه‌ها تعطیل و برنامه اسلامی کردن دانشگاه‌ها با عنوان «انقلاب فرهنگی» آغاز شود. در انقلاب فرهنگی بیشترین کار در زمینه علوم انسانی انجام شد. مدافعان انقلاب فرهنگی معتقد بودند که رشته‌های علوم انسانی از فرهنگ غربی تأثیر پذیرفته‌اند و برای پاکسازی و اسلامی‌سازی آن موضوعات درسی، ابزارها و روش‌های تحقیق این رشته باید اصلاح شوند (Ramazani & Hamani, 2014). در ۲۳ خرداد همان سال رهبر انقلاب طی حکمی فرمان تشکیل ستاد انقلاب فرهنگی را به اعضای منتخب ستاد صادر می‌نماید.

این شورا براساس دستور رهبر فقید انقلاب اسلامی و طی مصوبه جلسه یک مورخ ۲۷ آذر ۱۳۶۳ به فعالیت خود ادامه داد و طی مصوبات گوناگون به تعریف وظایف سیاست‌گذاری خود نمود. در نهایت مطابق مصوبه ۳۶۰۳. دش مورخ ۱۳۷۶/۹/۲ شورای عالی انقلاب فرهنگی:

مرجع عالی سیاست‌گذاری، تعیین خط‌مشی، تصمیم‌گیری و هماهنگی و هدایت امور فرهنگی، آموزشی و پژوهشی کشور در چارچوب سیاست‌های کلی نظام محسوب و تصمیمات و مصوبات آن لازم‌الاجرا و در حکم قانون است.

تأسیس این نهاد و مصوبات آن با اهداف ایدئولوژیک در حوزه آموزش و فرهنگ بوده است و نکات ذیل در خصوص آن قابل توجه است:

۱- شورای عالی انقلاب فرهنگی از ابداعات نهادی جمهوری اسلامی ایران در حوزه فرهنگ می‌باشد.

۲- در خصوص جایگاه قانونی و حقوقی شورای عالی انقلاب فرهنگی و مصوبات آن مطالعات گوناگونی به بررسی این موضوع پرداخته‌اند. آنچه مشخص است با عنایت به جایگاه انحصاری قانونگذاری مجلس شورای اسلامی برابر قانون اساسی، بعید است بتوان جایگاه قانونگذاری برای آن قائل شد. هرچند بنا بر همین خلاء قانونی، خود شورای عالی انقلاب فرهنگی طی مصوبه ۳۶۰۳.دش مورخ ۱۳۷۶/۹/۲ تصمیمات شورا را، سیاست‌های کلی نظام قلمداد و در حکم قانون اعلام نموده است لیکن علاوه بر آن و پیش از آن نیز در بازنگری قانون اساسی در سال ۱۳۶۸ با اضافه نمودن قید "مطلقه" به اصل ۵۷^۱ در مقام اختیارات مقام ولایت فقیه با عنایت به تشکیل این شورا به دستور مقام رهبری، جایگاه آن و مصوبات آن را قانونی قلمداد می‌کنند. علیرغم این نکته، از جمله مباحث مهم در این حوزه جمع اختیارات انحصاری قانونگذاری مجلس شورای اسلامی براساس اصول ۵۶، ۵۸ و ۷۱ قانون اساسی با جایگاه شورای عالی انقلاب فرهنگی و نیز ویژگی‌های ذاتی "قانون" است که نمی‌توان مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی را قانون قلمداد کرد (Hosseini et al., 2021). در عین حال مطابق آخرین رأی دیوان عالی کشور، آن دسته از مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی که مستلزم حق و تکلیف است از جنس تقنین بوده و در صلاحیت انحصاری مجلس شورای اسلامی است.^۲

^۱ اصل ۵۷ قانون اساسی به شرح ذیل است:

قوای حاکم در جمهوری اسلامی عبارتند از قوه مقننه، قوه مجریه، قوه قضائیه که زیر نظر ولایت مطلقه امر و امامت بر طبق اصول آینده این قانون اعمال می‌گردند. این قوا مستقل از یکدیگرند.

^۲ رأی شعبه ۴۲ دیوان عالی کشور

۳- مطرح ساختن ایده‌ای در قالبی تحت عنوان یک سیاست یا خط‌مشی عمومی بدین معناست که اجازه‌ای رسمی (منبعث از حقوق عمومی) جهت اجرای یک تصمیم در یک حوزه مشخص به اداره عمومی داده می‌شود (Smith & Larimer, 2017: 10). مصوبات این شورا بنا به این تعریف و نیز بنا به مستندات قانونی اشاره شده عالی‌ترین سیاست‌ها یا خط‌مشی‌های فرهنگی قلمداد می‌گردد.

جامعه و نمونه مصوبات مورد بررسی

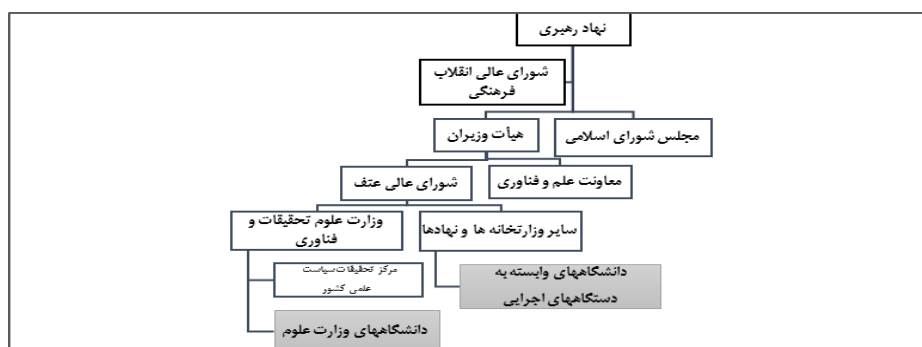
اسناد و مدارک مورد تحلیل در این تحقیق، سیاست‌ها یا خط‌مشی‌های کلان در حوزه آموزش عالی است. اصلی‌ترین نهادهای عالی سیاستگذار در ایران در حوزه آموزش عالی مطابق قوانین بالادستی شامل نهادهای ذیل است^۱:

- مجلس شورای اسلامی - مطابق اصل ۷۱ و ۵۸ قانون اساسی
 - هیأت وزیران - مطابق اصل ۱۳۸ قانون اساسی
 - وزارت علوم تحقیقات و فناوری - مطابق ماده (۹۹) قانون برنامه سوم توسعه کشور مصوب ۲۷۹/۱/۱۷-ماده (۲) بند (الف) و بند (ب) قانون تشکیل وزارت علوم تحقیقات و فناوری
 - شورای عالی انقلاب فرهنگی - مجموعه استفساریه، بیانات رهبران جمهوری اسلامی ایران از ابتدای تشکیل شورا - مصوبه جلسه ۴۰۹ مورخ ۷۶/۸/۲۰ شورای عالی انقلاب فرهنگی
- بدین ترتیب، سلسله مراتب نهادهای سیاستگذاری در حوزه آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران براساس قوانین بالادستی به صورت شکل شماره ۳ می‌باشد.
- نمونه خط‌مشی‌های مورد بررسی این نهادها در این تحقیق که در قالب قوانین مصوب می‌باشند و به نوعی سیاست‌های کلان در حوزه‌های گوناگون از جمله آموزش عالی نیز در این اسناد ابلاغ شده است به ترتیب ذیل بوده‌اند:

^۱. برای مشاهده لیست کامل نهادهای سیاستگذار در حوزه آموزش عالی و مستندات قانونی آن مراجعه شود به مقاله تحلیل ایدئولوژی در خط‌مشی‌های عمومی (Rezaei-manesh, 2024).

^۲. ماده ۹۹ - به منظور انسجام بخشیدن به امور اجرایی و سیاست‌گذاری نظام علمی کشور، از ابتدای برنامه سوم توسعه کشور، "وزارت فرهنگ و آموزش عالی" به "وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری" تغییر نام می‌یابد و وظایف برنامه‌ریزی، حمایت و پشتیبانی، ارزیابی و نظارت، بررسی و تدوین سیاست‌ها و اولویت‌های راهبردی در حوزه‌های تحقیقات و فن‌آوری به وظایف وزارتخانه مذکور افزوده می‌شود. دولت موظف است اصلاحات لازم در اهداف، وظایف و تشکیلات وزارتخانه مذکور را طی مدت شش ماه پس از تصویب این قانون، تدوین و به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید.

- ✓ اصولی از قانون اساسی
- ✓ قوانین مجلس شورای اسلامی شامل سیاستها و قوانین توسعه پنج ساله (قوانین توسعه اول، دوم، سوم، چهارم، پنجم، ششم) برخی از مهمترین مصوبات در حوزه آموزش عالی مانند قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور،
- ✓ مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی: تمام مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی در حوزه آموزش عالی از زمان تأسیس تا پایان سال ۱۴۰۱ در حوزه آموزش عالی

شکل شماره ۲: سلسله مراتب نهادهای عالی سیاستگذار در حوزه آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران

قانون اساسی

- اصول مرتبط با آموزش به صورت اعم و آموزش عالی به صورت اخص اصول ۲، ۳، ۱۶، ۳۰ می‌باشد که تحلیل اولیه آنها به صورت ذیل قابل استخراج است:
- ✓ استفاده از علوم و فنون و تجارب پیشرفته بشری
- ✓ آموزش و پرورش و تربیت بدنی رایگان
- ✓ خودکفایی در علوم و فنون
- ✓ آموزش و پرورش رایگان
- ✓ آموزش عالی رایگان تا سرحد خودکفایی

می‌توان اینطور نتیجه‌گیری کرد که در قانون اساسی در ابتدای انقلاب اسلامی سه هدف/ارزش محوری عدالت آموزشی(آموزش و پرورش و آموزش عالی رایگان) و استفاده از علوم پیشرفته بشری و خودکفایی در زمینه علوم و فنون مطرح بوده است.

تحلیل مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی و مجلس شورای اسلامی (برنامه‌های توسعه پنج ساله در حوزه آموزش عالی)

اساسا در پس هر نوع سیاستی ارزش‌های تدوین‌کنندگان آن نهفته است و لذا در کشوری که لیبرالیسم بر آن حاکم است ارزش‌های لیبرال در پس سیاست‌های گوناگون آن قابل استخراج است. بالتبع در ایران نیز با حاکمیت حکومت دینی انتظار می‌رود برداشتی از ارزش‌های دینی یا ایدئولوژی اسلامی در پس سیاست‌ها نهفته باشد. بدین ترتیب هر سیاست یا خط‌مشی محصولی ایدئولوژیک است که این ایدئولوژیک بودن متغیری است که توسط ابعاد و عناصر گوناگون تعیین می‌شود.

بررسی مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی در طول سنوات ۱۳۶۳ لغایت ۱۴۰۲ از مجموعه مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی (SadeghiMoghaddam, 2018) و سایت این شورا استخراج شده است جریان‌های کلی ذیل را در سیاستگذاری در حوزه آموزش عالی توسط این نهاد را نشان می‌دهد. مستندات سیاستی متعددی برای هر یک از محورهای کلی ذیل هم در مصوبات مجلس شورای اسلامی و هم در مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی وجود دارد که به دلیل مجال این مقاله امکان ارائه وجود ندارد.

کدگذاری محوری بررسی و تحلیل سیاست‌های مصوب مجلس شورای اسلامی از جمله قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه، قوانین مربوط به برنامه‌های توسعه پنج‌ساله و اصول حاکم بر خط‌مشی‌های این برنامه توسعه در جدول شماره یک نشان داده شده است.

تحلیل این مصوبات ۱۷ محور در سیاست‌های مجلس شورای اسلامی و ۲۴ محور یا موضوع اصلی در سیاست‌های شورای عالی انقلاب فرهنگی را نشان می‌دهند که در ۱۱ مقوله ذیل سازمان و اداره دانشگاه‌ها/ تسهیلات در جهت گسترش آموزش عالی/ گسترش آموزش عالی از طریق سازوکارهای پولی‌سازی، خصوصی‌سازی، نوبت‌های شبانه، مجازی، راه دور، واحدهای بین الملل/گسترش آموزش عالی از طریق واحدهای وابسته به دستگاه‌های دولتی، گسترش آموزش عالی از طریق دانشگاه‌های غیرانتفاعی/ گسترش آموزش عالی از

طریق دانشگاه‌های علمی کاربردی/ گسترش آموزش عالی از طریق دانشگاه پیام نور/ تحول در علوم انسانی/ اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها/ ترویج و تعمیق ارزش‌های دینی و انقلابی/ ایجاد نهادهای دینی و انقلابی در دانشگاه‌ها/ آموزش‌های دینی و انقلابی در دانشگاه‌ها دسته‌بندی اولیه شدند.

جدول شماره ۱: ابعاد و کدهای محوری مصوبات مورد تحلیل

ابعاد مورد بررسی در مصوبات استخراج شده	کدهای محوری سیاستگذاری مصوبات مجلس شورای اسلامی در زمینه وزارت علوم تحقیقات و فناوری (قوانین توسعه اول، دوم، سوم، چهارم، پنجم، ششم و قانون احکام دائمی توسعه)	کدهای محوری سیاستگذاری مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی در زمینه وزارت علوم تحقیقات و فناوری
خطمشی ایدئولوژیک	۱- تسهیلات برای اعضای هیات علمی دانشگاهها و موسسات آموزشی زیر نظر وزارت علوم	۱- اداره و بودجه دانشگاهها
خطمشی خنثی	۲- سازوکارهای بودجه ای کاربردی سازی تحقیقات از طریق الزامات قانونی در استفاده کردن از اعتبارات تحقیقات دستگاههای اجرایی دولتی	۲- اساتید و رتبه بندی اساتید
خطمشی مسلط حافظ وضع موجود	۳- سازوکارهای اداری و اعتباری، سیاستگذاری متمرکز برای حمایت و هدایت پژوهشها	۳- دانشگاه پیام نور
خطمشی بدنبال تغییر وضع موجود خطمشی تاییدی	۴- سازوکارهای قانونی برای گسترش ارتباط دانشگاه و صنعت	۴- اسلامی سازی دانشگاهها
خطمشی تاسیسی	۵- کمکهای مالیاتی برای خیرین در حوزه آموزش عالی	۵- آموزش از راه دور
جامعه هدف خطمشی (برنامه درسی، اساتید، دانشجویان، ایتارگران، خانواده، ...)	۶- گسترش آموزش عالی از طریق پذیرش دانشجوی شهریه پرداز توسط دستگاههای اجرایی	۶- مصوبات تایید روسای دانشگاهها
بعد مسلط در خط مشی	۷- گسترش آموزش عالی از طریق پذیرش دانشجوی شهریه پرداز توسط دانشگاه پیام نور	۷- تاسیس دانشگاه
منبع ارزشهای محوری (دال مرکزی): شامل اسلامیت، جمهوری، مدیریت، بازار و غیرآن	۸- گسترش آموزش عالی از طریق پذیرش دانشجوی شهریه پرداز توسط دانشگاهها برای برگزاری دوره های مجازی	۸- تاسیس رشته
چشم انداز تجویز الزام/ منع	۹- گسترش آموزش عالی از طریق پذیرش دانشجوی شهریه پرداز توسط دانشگاههای علمی کاربردی	۹- تاسیس مراکز خاص
درجه تاب آوری	۱۰- گسترش آموزش عالی از طریق پذیرش دانشجوی شهریه پرداز توسط دستگاههای غیرانتفاعی	۱۰- تحول در علوم انسانی
درجه تعهد مورد انتظار	۱۱- گسترش آموزش عالی از طریق پذیرش دانشجوی شهریه پرداز شبانه	۱۱- تسهیلات
شکل مصوبه: تجویز و منع/ رویه/ انتظار رفتاری/ احراز شرایط/ تاسیس نهاد/ الزام محتوایی)	۱۲- گسترش آموزش عالی از طریق پذیرش دانشجوی شهریه پرداز از طریق توسعه شعب بین الملل دانشگاهها	۱۲- دانشگاه آزاد
	۱۳- سازوکارهای اداری و آموزشی تعمیق ارزشهای دینی، انقلابی، افکار و اندیشه های امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری از طریق:	۱۳- دروس دانشگاهی
	✓ تدوین و تغییر متون و محتوای دروس	۱۴- سیاستهای آموزش دینی در دانشگاهها
	✓ همکاری با حوزه های علمیه	۱۵- دانشگاه علمی کاربردی
	✓ اسلامی سازی، بومی سازی دانشگاهها	۱۶- کرسیهای نظریه پردازی
	✓ تحول و ارتقای علوم انسانی	۱۷- کنکور و سهمیه ها
	✓ حمایت مالی از دانشجویان ایتارگر	۱۸- گروهها

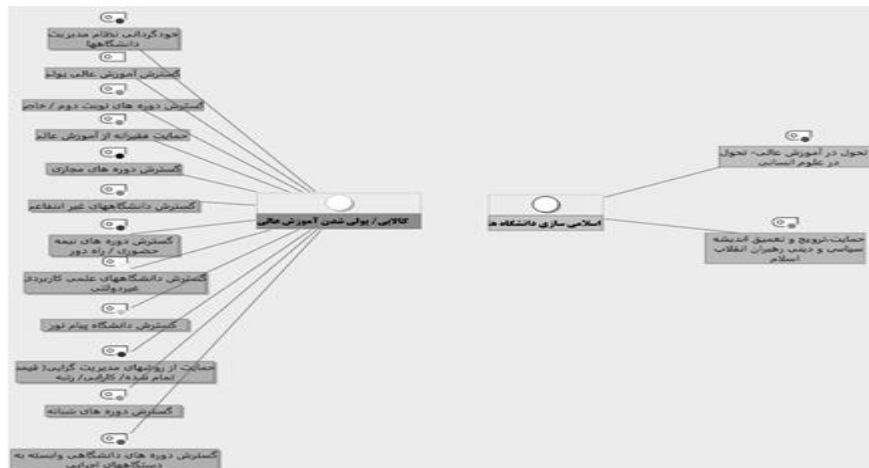
	✓ حمایت از پذیرش اعضای هیات علمی اینارگر ۱۴- سازوکارهای اعطای تسهیلات برای رفاه دانشجویان از طریق صندوق رفاه ۱۵- سازوکارهای گسترش آموزش عالی پولی از طریق حمایت مالی از دانشجویان شهریه پرداز ۱۶- سازوکارهای قانونی و بودجه‌ای در حمایت از تشکیل شرکتهای دانش بنیان و اعضای هیات علمی ۱۷- سازمان و اداره وزارت عتف: کاستن تدریجی و حذف کامل رعایت قوانین و مقررات عمومی در حوزه مالی و اداری- اعطا اختیارات اداری و مالی به هیاتهای امنای دانشگاهها و ..	
--	--	--

محورهای فوق در مقولات نهایی چهارگانه تعیین اهداف برای آموزش عالی، مجوزهای اضافه نمودن رشته، دانشگاه و دروس با محتوای خاص، تعیین کیفیت فرصت برابر در قالب نظام گزینش و کنکور و نحوه تخصیص منابع به برنامه‌های آموزشی قابل دسته‌بندی هستند.

این مقولات سیاستگذاری با تفاوت‌هایی در هر دو نهاد عالی سیاستگذاری در حوزه آموزش عالی مشاهده و طی مصوبات گوناگون تکرار می‌گردند. هرچند توزیع فراوانی این مصوبات پایه تحلیل این پژوهش نبوده لیکن به صورت ضمنی بدان توجه گردیده و در مصوبات هر دو نهاد کاملاً همراستا از حیث ابعاد اصلی شامل اهداف و ارزش‌های مرکزی و متفاوت از حیث محتوای ساختاری (از جمله بعد مسلط، شکل مصوبه، تعهدات مورد انتظار، درجه تاب‌آوری) بوده است. برای مثال در حالیکه مجوز برگزاری دوره‌هایی با اخذ شهریه در تمام مصوبات از قانون اول برنامه توسعه به دانشگاه‌ها و دستگاههای دولتی داده شده است نحوه برگزاری دوره‌ها، اساسنامه و آئین‌نامه تأسیس و اعضا و نظایر آنها توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی تعیین شده است. لیکن در هر دو صورت جهت‌گیری ارزشی و هدفگذاری مصوبات همراستا بوده است.

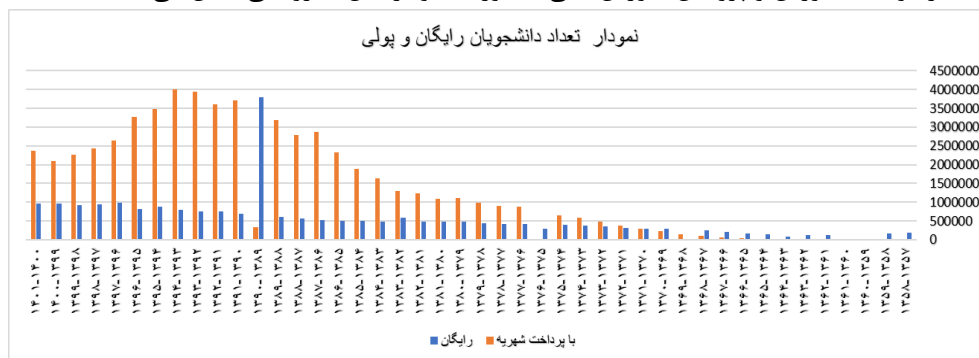
پس از بررسی نهایی مقولات استخراجی، هدفگذاری و جهت‌گیری اصلی آنها ذیل دو ایدئولوژی اسلام‌گرایی و مدیریت‌گرایی دسته‌بندی گردید. به عبارتی تحلیل ابعاد ایدئولوژیک مصوبات استخراجی نشان می‌دهد که این مصوبات یا خط‌مشی‌ها در حوزه

آموزش عالی از ابتدای انقلاب به صورت روند رو به رشد در راستای اهداف و ارزش‌های ایدئولوژیک اسلام‌گرایی و مدیریت‌گرایی قابل‌رہ‌گیری می‌باشند. کدگذاری مصوبات قانونی فوق در برنامه MAXQDA در قالب دو کد اصلی اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها و مدیریت‌گرایی (کالایی‌سازی / پولی‌سازی آموزش عالی) به صورت شکل شماره زیر قابل خلاصه می‌باشد:

شکل شماره ۳: تحلیل جریان های خط مشی گذاری در مصوبات مجلس شورای اسلامی در دولت های بعد از انقلاب

این جهت‌گیری به گونه‌ای شدید بوده است که روند پولی‌سازی آموزش عالی براساس آمار اخذ شده از مؤسسه آموزش و پژوهش آموزش عالی به صورت نمودار ذیل به روشنی نشان می‌دهد:

نمودار شماره ۱: نمودار مقایسه‌ای آمار دانشجویان رایگان به تحصیل و شهریه‌پرداز در سال‌های پس از انقلاب (توضیح: آمار سال‌های ۵۹ و ۶۰ مصادف با تعطیلی دانشگاه‌ها و آمار سال ۱۳۸۹-۹۰ در دسترس نبوده است)

در ادامه با عنایت به مجال این مقاله و با توجه به مشخصات این دو ایدئولوژی اسلام-گرایی و مدیریت‌گرایی که در بخش‌های قبلی معرفی گردید به سیاست‌های اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها و تحول در علوم انسانی که توسط شورای عالی انقلاب فرهنگی به تصویب و ابلاغ شده است پرداخته می‌شود.

اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها و تحول در علوم انسانی

مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی با هدف و عنوان "اسلامی‌شدن دانشگاه‌ها" و "تحول در علوم انسانی" به صورت مجزا تصویب و ابلاغ شده است. نکته جالب در خصوص این مصوبات اینست که به زعم تدوین‌کنندگان آن پس از گذشت سال‌ها از انقلاب اسلامی ایران و به رغم تلاش‌ها و خط‌مشی‌های گوناگون از جمله محتوا و تعداد واحدهای درسی خاص، تأسیس رشته‌های و دانشگاه‌ها با اهداف خاص و نیز خط‌مشی‌های گزینش استاد و دانشجو (تعداد ۱۶۴ مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی از ۱۶ بهمن ۱۳۶۳ در مورد گزینش دانشجو و ۴۸ مصوبه در مورد گزینش استاد و ترکیب هیأت گزینش بوده است) همچنان دانشگاه را غیراسلامی یا تا حدودی غیراسلامی ارزیابی می‌کنند. می‌توان به بررسی ریشه-یابی این فرض سیاست‌گذاران در مطالعه‌ای دیگر پرداخت. در ذیل ایدئولوژی اسلام‌گرایی، تحول در علوم انسانی نیز جریان سیاست‌گذاری دیگریست که در پاسخ به مسأله غیراسلامی بودن علوم در حوزه آموزش عالی در دوره‌های متفاوت این شورا ارائه شده است. این پاسخ‌ها در اشکال مختلف تغییر ساختاری، رفتاری و زمینه‌ای در حوزه آموزش عالی بوده است. علاوه بر اینها مجموعه مصوبات و سیاست‌ها در حوزه گزینش دانشجویان، اساتید، محتوای کتب درسی، اضافه کردن واحدهای درسی، تأسیس رشته‌ها و دانشگاه‌های اسلامی در طول سال‌های عمر این شورا در راستای اهداف این ایدئولوژی می‌باشد.

خط‌مشی‌گذاری با ارزش‌های مدیریت‌گرایی

اثرپذیری از ایدئولوژی مدیریت‌گرایی در حوزه آموزش عالی در برنامه‌های توسعه، از همان برنامه اول توسعه که دوره آن از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۳۷۳ بوده است از طریق سیاست‌های خصوصی‌سازی و پولی‌سازی آموزش عالی به انحاء گوناگون آغاز گردیده لیکن اثرات ارزش‌های انقلابی مبنی بر محرومیت‌زدایی در این برنامه همچنان دیده می‌شود به گونه‌ای که " ایجاد و گسترش مراکز آموزش عالی در مراکز شهری بخش‌های محروم یا

شهرهای مجاور" در بند ۳ تبصره ۶ قانون اول توسعه به تصویب رسیده و در برنامه بعدی حذف گردیده است. ضمن اینکه مطابق تبصره ۴۸ همین برنامه در طول اجرای برنامه، به دانشگاه‌ها مجوز برگزاری دوره شبانه و دوره‌های خاص و اخذ هزینه آن داده شد و مطابق بند ۱-۲-۳ خط‌مشی اساسی این برنامه، کاهش سطح پوشش دولتی آموزش از طریق انتقال قسمتی از آن به بخش غیردولتی تصویب و ابلاغ شد.

با عنایت به این‌که پیش‌نویس برنامه‌ها حداقل پروسه زمانی یکساله می‌باشد زمان تدوین اولیه پیشنهادیه برنامه اول که در دوران جنگ تحمیلی و یا بلافاصله بعد از آن بوده است در زمان شروع اثرگذاری ارزش‌های مدیریت‌گرایی در آموزش عالی در تدوین این برنامه پررنگ نبوده و لذا این برنامه تاحدودی متأثر از ارزش‌های عدالت‌گرایی و انقلابی بعد از انقلاب اسلامی تدوین یافته است. قانون اول توسعه به فاصله حدود یک سال بعد از پایان جنگ ایران و عراق تدوین شد و تبعاً تحت تأثیر اهداف بازسازی ویرانی‌های حاصل از جنگ بوده است. در این برنامه پیش‌بینی می‌گردد که در خلال سال‌های برنامه، رشد سریع جمعیت و ازدیاد خانوارهای کشور در نهایت باعث خواهد شد که دامنه پهنای خدمات اساسی کشور به وجه بسیار بارزی گسترش یابد.

هرچند این سیاست در این قانون مدنظر بوده لیکن روند دولتی‌سازی فقیرانه نیز در ارائه خدمات آموزشی ادامه دارد لذا در بند ۳ هدف‌های کلی، اشاره به ایجاد و گسترش مراکز آموزش عالی در مراکز شهری بخش‌های محروم یا شهرهای مجاور آنان به منظور تربیت نیروی انسانی مورد نیاز هر منطقه و همچنین افزایش سهمیه بخش‌های محروم در پذیرش دانشگاه‌ها شده است.

جریان مدیریت‌گرایی که بنا به علل زمینه‌ای گوناگون در ایران پس از پایان جنگ (با عنایت به محتوای مصوبات فوق) حاکم گردید علاوه بر خصوصی‌سازی در نظام آموزش و پرورش به حوزه آموزش عالی نیز سرایت می‌کند. به عبارتی در حالیکه بعد از انقلاب اسلامی به فاصله سالهای ۵۷ تا ۶۴ فرایند دولتی‌سازی را در حوزه آموزش شاهد هستیم در سیاست‌های کلان برنامه اول توسعه، پولی‌سازی آموزش عالی در سیاستگذاری مدنظر قرار می‌گیرد.

در حالی که مصوبات مجلس بر انتقال قسمتی از خدمات آموزش به بخش غیردولتی تأکید دارد شورای عالی انقلاب فرهنگی چهار سال قبل در سال ۱۳۶۴ مصوبه مجوز تأسیس مراکز آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی را صادر کرده است. به عبارتی با عنایت به انحصاری نبودن نهاد مجلس شورای اسلامی روند اجرایی‌سازی خصوصی‌سازی آموزش عالی در نظام سیاستگذاری از طریق مجلس شورای اسلامی با تعویق چهار ساله و در تاریخ ۱۳۶۸/۱۱/۱۱ به تصویب رسید.

علیرغم نکات فوق عملاً دولت بدور از هیاهوهای تدوین خط‌مشی کلان، با اعطاء مجوز تأسیس و راه‌اندازی مؤسسات آموزش عالی غیردولتی غیرانتفاعی در هفتم خرداد سال ۱۳۶۴ از طریق شورای عالی انقلاب فرهنگی و راه‌اندازی دانشگاه آزاد نیز در سال ۱۳۶۱ روند اجرایی ایدئولوژی مدیریت‌گرایی را در آموزش عالی پیشتر از برنامه اول توسعه آغاز نموده بود. ضمن اینکه هرچند اثرگذاری این ایدئولوژی در نظام سیاستگذاری از برنامه اول توسعه (سال ۱۳۶۸) آغاز گردید لیکن پس از آن در برنامه‌های توسعه بعدی روند صعودی داشته است به گونه‌ای که استفاده از ظرفیت مازاد دستگاه‌های اجرایی در برنامه اول، در بندهای (ح و ط) ماده ۲۰ قانون پنجم توسعه (۱۳۹۰) و در بند (الف و ب) ماده ۲ قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه (سال ۱۳۹۵) به صورت مجوز تأسیس شعب در مناطق آزاد تجاری و در خارج از کشور به صورت خودگردان با اخذ شهریه از دانشجویان خارجی در این مراکز منتهی شده است.

این احکام در برنامه دوم توسعه (سال ۱۳۷۳) طبق تبصره (۸۷) و بند (د) سیاست‌های کلان نیز (به صورت کلی انتقال قسمتی از فعالیت‌های خدماتی بخش دولتی) ادامه می‌یابد و در برنامه سوم توسعه (۱۳۷۹-۱۳۸۳) در ماده (۱۵۲) علاوه بر دانشگاه‌ها، به دستگاه‌های اجرایی دیگر نیز اجازه داده شد که برای ظرفیت مازاد بر نیاز خود با اخذ مجوز از شورای گسترش آموزش عالی در مقطع کاردانی دانشجو پذیرش کرده و هزینه آن را از متقاضیان دریافت نمایند. همین مجوز در برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۴-۱۳۸۸) نیز در بند (الف و ب) ماده (۵۰) به صورت پذیرش دانشجو در مقطع کاردانی و کارشناسی ادامه می‌یابد. ضمن اینکه دولت باید از طریق تنوع‌بخشی به شیوه‌های ارائه آموزش عالی نسبت به برگزاری دوره‌های تحصیلی از قبیل: شبانه، نوبت دوم، از راه دور (نیمه حضوری)، آموزش‌های

مجازی، دوره‌های مشترک با دانشگاه‌های معتبر خارجی و دوره‌های خاص اقدام کرده و هزینه‌های مربوط را اخذ نمایند. در برنامه پنجم توسعه طبق بند (ح) و (ط) ماده (۲۰) استفاده از ظرفیت مازاد دانشگاه‌ها براساس قیمت تمام‌شده یا توافقی با بخش غیردولتی با مجوز هیأت‌امنا و با اخذ هزینه در مقاطع مختلف دانشجو امکانپذیر گردید. ضمن اینکه دانشگاه‌ها توانستن از طریق پذیرش دانشجوی خارجی با اخذ شهریه اقدام نمایند. در بند (ی) همین ماده تأسیس شعب در شهرها و مناطق آزاد داخل یا خارج کشور به صورت خودگردان نیز با دریافت شهریه اضافه گردیده است. همین مجوزها عیناً در بند (الف و ب) ماده (۲) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه گنجانده شده و تاکنون ادامه یافته است.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نکات فوق در خصوص ایدئولوژی انقلاب اسلامی یا اسلام‌گرایی می‌توان انتظار داشت که این ایدئولوژی روند بازتولید خود را در تحول نهادهای علمی نیز دنبال کند. از همین روی، با پیروزی انقلاب اسلامی، علوم انسانی مورد توجه قرار گرفت. کارگزاران انقلاب بر این اعتقاد بودند که ضروری است که مبانی علوم انسانی با تکیه بر منابع اصیل اسلامی در معرض ارزیابی مجدد قرار گیرد و از عناصر فرهنگی و ایدئولوژیک غرب پاک شود. همچنان که مشاهده می‌گردد برای رسیدن به این هدف، سیاست‌های گوناگونی اتخاذ شد. لیکن با توجه به تحلیل‌های فوق مشاهده می‌گردد جهت‌گیری ایدئولوژیک مدیریت‌گرایی با اهداف بازار نیز در سیاست‌های مصوب هر دو نهاد بسیار قابل توجه می‌باشد. ضمن اینکه اصلی‌ترین مشخصه این ایدئوژوی در حوزه آموزش، کالایی شدن یا پولی‌سازی آموزش است. ضمن اینکه این پولی‌سازی آموزش عالی کاملاً در ادامه سیاستگذاری در حوزه آموزش و پرورش و گسترش آموزش و پرورش پولی بوده است که تماماً نشانگر اثرگذاری ارزش‌های بازار در فضای سیاستگذاری در این حوزه‌ها می‌باشد.

یکی از نکات قابل توجه در بررسی تأثیر ایدئولوژی بر فرایند خط‌مشی‌گذاری در تغییر گفتمان ایدئولوژیک در دهه اول انقلاب نسبت به دهه‌های بعدی نسبت به آموزش عالی است. در حالیکه در دهه اول انقلاب به دلیل حاکمیت ایدئولوژی اسلامی - انقلابی ارزش - های فرهنگی و اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها در مرکز توجه بازیگران خط‌مشی‌گذاری قرار داشت پاسخ حکومت، تعطیلی دانشگاه‌ها و انقلاب فرهنگی و در نهایت تأسیس شورای عالی

انقلاب فرهنگی بود. لیکن در دهه پس از جنگ و در طول مجلس ششم و هفتم در کنار جریان اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها که به قوت در طول دوره‌های گوناگون ادامه داشته است به دلیل ایدئولوژی کوچک‌سازی دولت‌سازندگی شاهد تغییر در وزارت فرهنگ و آموزش عالی و جداسازی وظیفه‌ای وزارت بهداشت و آموزش پزشکی و تأسیس وزارت علوم و تحقیقات و فناوری طی قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری بودیم. به عبارتی مسأله فرهنگی در دهه اول انقلاب به مسأله رابطه صنعت و دانشگاه در دهه دوم تبدیل و راه حل نیز براساس این صورت‌بندی جدید از مسأله ارائه گردید. این تغییرات قانونی برخاسته از برنامه‌های توسعه که ناشی از نگاه دولتمردان بود با ایدئولوژی تعدیل و کوچک‌سازی دولت و تحت تأثیر مد پارادایم‌های مدیریت دولتی در آن سال‌ها بود (Gholipour & Gholampour Ahangar, 2019: 283). تأثیرات این تغییرات ایدئولوژیک در حوزه آموزش عالی به‌خوبی در تحلیل محتوای این سیاست‌ها و کدهای استخراجی در شکل شماره ۴ به نمایش درآمده است که با عنایت به اهداف استخراج شده از قانون اساسی که بر رایگان بودن آموزش عالی تا سرحد خودکفایی تأکید دارد جهت‌گیری متفاوتی از آن مشاهده می‌گردد.

در مجموع تحلیل اسناد سیاستی استخراج شده به فاصله بعد از انقلاب اسلامی تا سال ۱۴۰۲ در حوزه آموزش عالی نشان می‌دهد که همواره دو ایدئولوژی اسلام‌گرایی و مدیریت-گرایی اثرات جدی بر تعریف ایده‌های جهت‌دهنده راه حل مسائل در این حوزه داشته‌اند. به عبارتی، تدوین‌کنندگان خط‌مشی‌ها در قالب قوانین در نهادهای اصلی قانونگذاری و سیاستگذاری راه حل مسائل این حوزه را یا در گسترش ارزش‌های مورد نظر اسلامی در دانشگاه‌ها یا ارزش‌های بازار قلمداد کرده‌اند. هر چند در این تحقیق صرفاً به مرحله تدوین و محتوای خط‌مشی‌ها پرداخته شد لیکن شواهد تجربی که مراکز ارائه‌دهنده آمار مرتبط نیز ارائه گردیده اجرای این خط‌مشی‌ها را نیز کاملاً هم‌جهت با این اسناد نشان می‌دهند. همچنان که از ادبیات این حوزه برمی‌آید کارکرد اصلی ایدئولوژی در ورود به جریان خط-مشی‌گذاری تعریف افراد یا گروه‌های خودی و غیرخودی است. پس از آن این افراد و گروه‌ها وارد چرخه دستورکارگذاری در نهادهای سیاستگذار گردیده و در نهایت اقدام به پیشبرد اهداف و ارزش‌های ایدئولوژیک خود در این خط‌مشی‌های پیشنهادی می‌نمایند. تبعاً

براساس انحصاری یا رقابتی بودن فضای سیاستگذاری این نهادها، تغییرات در پیشنهادیه‌های خط‌مشی از کم تا زیاد بوده است. بدین ترتیب، در مجموع تحلیل ایدئولوژی در سیاست‌های آموزش عالی در ایران اثرپذیری مرحله تدوین خط‌مشی را مطابق ادبیات این حوزه تأیید و در راستای اثرپذیری خط‌مشی‌های آموزشی نشان داده و در عین حال دال مرکزی ایدئولوژی‌های شناسایی شده را نیز شناسایی می‌نماید.

در این راستا پیشنهاد می‌گردد:

- ۱- با عنایت به پیچیدگی مفهوم و نقش ایدئولوژی، محققان حوزه مدیریت دولتی و خط‌مشی‌گذاری می‌توانند بر شناسایی و طراحی ابزارهای کاربردی جهت تحلیل و استخراج ایدئولوژی و ارزش‌ها از خط‌مشی‌ها در حوزه‌های گوناگون سیاستی بپردازند.
- ۲- استفاده از داده‌های علمی و تحقیقاتی از اصلی‌ترین راهکارها برای شواهد محور ساختن فرایند خط‌مشی‌گذاری و جلوگیری از سیاست‌زدگی این فرایند می‌باشد.
- ۳- پیش‌بینی روبه‌های اخذ آرا و تأییدیه دانشجویان و صاحب‌نظران در فرایند قانونگذاری با استفاده از ابزارهای الکترونیک پیش از طرح در نهادهای قانونگذاری از راهکارهای کاستن از آسیب‌های اثرات ایدئولوژی است.
- ۴- شفاف و در اختیار قرار دادن آراء نمایندگان از گروه‌ها و جناح‌ها با ارزش‌های مختلف جهت انجام تحقیقات در این حوزه از لوازم تحقیق در این حوزه است. لذا پیشنهاد می‌گردد سازوکارهایی قانونی جهت انتشار آراء نمایندگان برای اهداف تحقیقاتی طراحی و اجرا گردد.
- ۵- در اختیار قرار دادن مشروح مذاکرات نهادهای عالی سیاستگذاری نظیر شوراهای عالی جهت بررسی و تحقیق در حوزه نقش ارزش‌ها و ایدئولوژی‌ها در فرایندهای سیاستگذاری به صورت‌های گوناگون یکی از بهترین سازوکارها برای عینی‌سازی، شفافیت و کاستن از اثرات منفی ایدئولوژی است.
- ۶- توسعه همکاری‌های بین‌المللی می‌تواند ضمن استفاده از تجارب کشورهای دیگر باعث بهبود کیفیت آموزش و کاستن از اثرات منفی ایدئولوژیک باشد.
- ۷- پیشنهادیه‌های خط‌مشی در حوزه آموزش عالی باید ارزش‌های نهایی که در پی تحقق آن هستند مشخص نموده و زمانی که برای مثال شعار عدالت آموزشی داده می‌شود مشخص گردد ارتباط پولی‌سازی آموزش با عدالت آموزشی چگونه خواهد بود؟

منابع فارسی

- آقاجانی، نصراله، حسین نژاد خاکی، یوسف. (۱۳۹۸). از ایدئولوژی تا الگوهای سیاست‌گذاری در نظام فرهنگی غرب (بررسی خاستگاه‌های نظریه‌های سیاستی در تدوین سیاست‌های فرهنگی)، *فصلنامه اسلام و مطالعات اجتماعی*، سال هفتم شماره ۳، ۱۵۹-۱۸۸. Doi: 10.22081/jiss.2020.68470.
- اسمیت، کوین بی، لریمر، کریستفر دبلیو. (۱۳۹۶). درآمدی نظری بر سیاست عمومی، بهزاد عطارزاده، چاپ نخست، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
- اشرف نظری، علی، حسن پور، علی. (۱۳۹۱). فرهنگ، قدرت و معنا در نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران، *مطالعات ملی*، ویژه نامه، شماره ۲، ۲.۳.۱۳.۰.۱۳۹۱.۱.۱۷۳۵۰۵۹. DOR: 20.1001.1.1735059.1391.13.0.2.3
- امیری، علی‌نقی، بنافی، مسعود. (۱۴۰۳). تحلیلی بر گرایش به مطالعات دینی و معنوی در رشته مدیریت در عرصه ملی و بین‌المللی، پژوهش‌های مدیریت عمومی، شماره ۶۴، ۱-۴۰.
- امیری فرد، پریسا. (۱۳۹۱). نقش دین و ارزش‌های دینی در جلب افکار عمومی در ایران پس از انقلاب اسلامی، *فصلنامه سیاست*، دوره ۴۲، شماره ۱، ۹۹-۱۱۵.
- بشیر، ژان. (۱۳۷۰). ایدئولوژی چیست؟ اسدی، علی، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- بیات، اکبر، لطیفی، میثم، مرادی، مرتضی، اسلامبولچی، علیرضا. (۱۳۹۸). طراحی الگوی ایدئولوژی سازمانی با رویکرد فازی، مدیریت سازمان‌های دولتی، دوره ۷ شماره ۳ صص ۶۳-۷۶. <https://doi.org/10.30473/ipom.2019.42380.3324>
- حسینی، سیدمحمد، بیات کمیتکی، مهناز، بالوی، مهدی. (۱۴۰۰). بررسی تحلیلی ماهیت مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، شماره ۹۴، ۱۸۹، ۱۰، ۲۲۰۳۴. JLR.2020.184448.1496/
- خسروی نیک، مجید. (۱۳۹۷). گفتمان هویت و مشروعیت، نیلوفر آقابراهیمی، انتشارات لوگوس
- دانایی فرد، حسن، امامی، سید مجتبی، تراب زاده جهرمی، محمد صادق. (۱۴۰۱). گونه شناسی نظریه‌ها و منشور طیف نوری تعریف مسئله در تحلیل خط مشی، اندیشه مدیریت راهبردی، دوره ۱۶، شماره ۱، ۱-۳۶. ۲۰، ۱۰۰۱، ۱، ۲۳۸۳۰۸۹۱، ۱۴۰۱، ۱۶، ۱، ۱، ۳، ۳۶-۱
- دانشور، فائزه. (۱۳۹۵). بازخوانی رابطه حقوق و ایدئولوژی در پرتو مطالعات میان رشته‌ای، *فصلنامه مطالعات میان رشته‌ای علوم انسانی*، دوره هشتم، شماره ۴، ۱-۲۶. DOI:10.22035/isih.2016.241
- رستمی، مصطفی. (۱۴۰۱). ضرورت تعیین سرفصل‌های جدید متناسب با نیازهای علوم انسانی - خبرگزاری مهر | اخبار ایران و جهان Mehr News Agency | بازپایی در تاریخ ۲۳ اردیبهشت ۱۴۰۲
- رضائی منش، بهروز، بیکدلی، سکینه، پورعزت، علی اصغر، حسین پور، داود. (۱۴۰۲). تحلیل ایدئولوژی خط-مشی‌های عمومی، *مطالعات خدمات عمومی*، دوره ۱، شماره ۲
- رمضانی، محمد علی؛ حمانی، کامران. (۱۳۹۳). تاریخچه و پیشینه علوم انسانی اسلامی در ایران بعد از انقلاب اسلامی، *فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی*، شماره ۵۸ صفحه ۵-۵

سالارزهی، حبیب‌الله؛ صالحی نودز، اسما؛ علیپور، مهدی. (۱۴۰۲). تحلیل فلسفی نظریه‌های مدیریت دولتی در چارچوب پارادایم‌های جامعه‌شناختی، پژوهش‌های مدیریت عمومی، سال ۱۶ شماره ۶۲، ۱۹۸-۱۶۱.

سلیمی، حسین، اکبری، حمیدرضا. (۱۳۹۶). بررسی چگونگی کارکرد مفروضات معرفتی گفتمان اسلام سیاسی در نظام بین‌الملل، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، سال پنجم، شماره ۲۰. صادقی مقدم، محمدحسن؛ بنایی اسکویی، مجید؛ قسمتی تبریزی، علی. (۱۳۹۷). مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، تهران: انتشارات دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.

صحیفه امام خمینی، جلد دوازدهم، farsi.rouhollah.ir. بازبایی در تاریخ ۱۰ مهر ۱۴۰۲. قاسم پور دهفانی، علی؛ لیاقت دار، محمد جواد؛ جعفری، سید ابراهیم. (۱۳۹۰). تحلیلی بر بومی‌سازی و بین‌المللی شدن برنامه درسی دانشگاه، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره چهارم، شماره ۴، ۱-۲۴. قریشی، فردین. (۱۳۸۸). چالش‌های نظری ایدئولوژی‌های سیاسی: مطالعه موردی ایران، فصلنامه سیاست، دوره ۳۹، شماره ۱، ۲۳۹-۲۱۷.

قلی پور، رحمت‌اله؛ غلام پور آهنگر، ابراهیم. (۱۳۸۹). فرایند سیاستگذاری عمومی در ایران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. کارل. (۱۳۹۶). ایدئولوژی و اتوپیا، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی شناخت، ترجمه فریبرز مجیدی، چاپ اول، تهران، سمت.

مک للان، دیوید. (۱۳۹۱). ایدئولوژی، ترجمه رقیعی مهرآبادی، محمد، چاپ سوم، تهران: انتشارات آشیان. ملبس، سایمن، ویک، پاول. (۱۳۹۴). درآمدی بر نظریه انتقادی، ترجمه گلناز سرکارفرشی، چاپ اول، تهران: سمت.

موسوی بهیید، سیدبهرز؛ حسابی، احمدعلی؛ ایدر، نبی‌اله. (۱۴۰۰). بازنمایی گفتمان-ایدئولوژی دولت اعتدال در نظام آموزش و پرورش، پژوهش‌های جامعه‌شناختی، سال یازدهم، شماره چهارم. مصطفی‌زاده، معصومه؛ امیری، علی نقی؛ دانائی‌فرد، حسن؛ یزدانی، حمیدرضا. (۱۳۹۶). فهم ابعاد سیاست-زدگی عمومی از منظر شهروندان، فصلنامه سیاستگذاری عمومی، دوره ۳، شماره ۴.

هاشم‌زهی، نوروز؛ خلجی، عباس. (۱۳۸۸). بررسی رویکردهای مبدعان اسلامی‌سازی دانشگاهها در ایران، معرفت در دانشگاه اسلامی ۴۳، سال سیزدهم، شماره ۳.

هاشم‌زهی، نوروز؛ میرزا، بهروز. (۱۳۹۲). تحلیل مقایسه‌ای ارزشیابی دانشگاهیان از برنامه‌های اسلامی‌سازی دانشگاه‌ها، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال یکم، شماره دو.

هاولت، مایکل؛ رامش، ام؛ پرل، غانتونی. (۱۳۹۹) مطالعه خط‌مشی عمومی، چرخه‌های خط‌مشی عمومی وزیر نظام‌های خط‌مشی عمومی، عباس منوریان، تهران، نشر مهربان.

References

- Aghajani, N., Hossein Nejad Khaki, Y. (2019). From ideology to policy-making patterns in the Western cultural system (examination of the origins of political theories in the formulation of cultural policies), *Islam and Social Studies Quarterly*, 7th year, No. 3, 159-188.
Doi: 10.22081/jiss.2020.68470.(In Persian)
- Amiri- Fard, P. (2012). The role of religion and religious values in attracting public opinion in Iran after the Islamic Revolution, *Politics Quarterly*, Volume 42, Number 1. 99-115.(In Persian)
- Amiri, A., Benafi, M. (2024) An analysis of the trend towards religious and spiritual studies in the field of management in the national and international arena, *Public Management Researches*, No. 64, 1-40.(In Persian)
- Ashraf -Nazari, A., Hasanpour, A. (2012). Culture, Power and Meaning in the Educational System of the Islamic Republic of Iran, *National Studies*, Special Issue, No. 2, DOR: 20.1001.1.1735059.1391.13.0.2.3. (In Persian)
- Bayat, A., Latifi, M., Moradi, M., Islambolchi, A. (2019). Designing an organizational ideology model with a fuzzy approach, management of public organizations, volume 7, number 3, pp. 63-76, <https://doi.org/10.30473/ipom.2019.42380.3324>.. (In Persian)
- Baechler, J. (1985). What is ideology? Asadi, Ali, Tehran, publishing company . (In Persian)
- Danaeifard, H., Emami, S.M., Torabzadeh Jahromi, M.S. (2022). Typology of theories and optical spectrum prism of problem definition in policy analysis, *Strategic Management Thought*, Volume 16, Number 1, 1-36, 20.1001.1.23830891.1401.16.1.1.3.. (In Persian)
- Daneshvar, F. (2016). Rereading the relationship between law and ideology in the light of interdisciplinary studies, *Quarterly Journal of Interdisciplinary Humanities Studies*, Volume 8, Number 4, 1-26, DOI:10.22035/isih.2016.241. (In Persian)
- Denhardt, Ja. V. , Denhardt , R. B.(2007).*The New Public Service*, New York,London: M.E.Sharpe
- Eagleton, T. (1991).*Ideology :an Introduction*, first ed. ,London,Verso.
- Facchin, F. (2016). Political Ideological Shift: A Theoretical Approach, *Social Science Information*, Vol. 55(4) 589 –602,
DOI: 10.1177/0539018416658149
- Fagerholm ,A., (2016). Ideology: A Proposal for a Conceptual Typology, *Social Science Information*,Vol. 55(2) 137 –160.
DOI: 10.1177/0539018416629229

- Fischer ,F., Miller ,G. J. , Sidney, M. S.(2007).*Handbook of Public Policy Analysis Theory, Politics, and Methods*, Oxfordshire:CRS Press, Oxford,Taylor & Francis Group
- Fowler,L.(2020). Using the Multiple Streams Framework to Connect Policy Adoption to Implementation, *Policy Studies Journal*, Vol 50,Issue 3. <https://doi.org/10.1111/psj.12381>
- Gasulla, O., Bel, G., Mazaira-Font, F. A.(2023). Ideology, Political Polarization and Agility of Policy Responses: Was Weak Executive Federalism a Curse or Blessing for COVID-19 Management in the USA? *Cambridge journal of regions, economy and society*.16(1).
- Grafton ,C., Permaloff , A .(2005). The behavioral study of political ideology and public policy formulation, *The Social Science Journal*,42, 201–213. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2005.03.003>
- Graham ,P. , Hoffman, J. (2022). *Introduction to Political Theory*, Fourth Edition, , Oxfordshire: Routledge.
- Harrison, K., Boyd, T. (2003).*Understanding Political Ideas and Movements*,Manchester,Manchester university press.
- Hashem-Zehi, N., Khalji, A. (2009). Examining the approaches of the founders of Islamization of universities in Iran, *Marefat in Islamic University* 43, year 13, number 3. (In Persian)
- Hashem-Zehi, N., Mirza, B. (2013). A comparative analysis of academicians' evaluation of the Islamic-building programs of universities, *Strategic and Macro Policy Quarterly*, Year 1, Number Two. .(In Persian)
- Herre, B.(2022)Identifying Ideologues: A Global Dataset on Political Leaders, 1945–2020, *British Journal of Political Science* , Volume 53 Issue 2 ,DOI: 10.1017/S0007123422000217,
- Heywood, A.(2017).*Political Ideologies*, 6Th ed, London: Palgrave.
- Hosseini, S. M., Bayat Komitaki, M., Balavi, M. (2021). Analytical review of the nature of the approvals of the Supreme Council of Cultural Revolution, *Legal Research Quarterly*, No. 94, 189, 10.22034/JLR.2020.184448.1496. (In Persian)
- Howlett ,M. ,Ramesh, M. , Perl ,A. .(2009).*Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*, 3rd Edition, Oxford ,Oxford university press
- Howlett, M., Ramesh, M., Perl, A. (2020).*Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*, Monavvan Abbas, Tehran, Meraban Nash. (In Persian)
- Imam Khomeini's book, twelfth volume, farsi.rouhollah.ir. Retrieved on October 10, 2023 . (In Persian)
- Kim, J., Park, , B.,Dubois, D.(2018) How Consumers' Political Ideology and Status-Maintenance Goals Interact to Shape Their Desire for Luxury Goods,

- Journal of Marketing*, Volume 82, Issue 6, 132-149.
<https://doi.org/10.1177/00222429187996>
- Lavertu ,S., Moynihan ,P. D., Lewis, D. E.(2013). Government Reform, Political Ideology, and Administrative Burden: The Case of Performance Management in the Bush Administration,*Public Administration Review*, Vol. 73, Iss. 6, pp. 845–857, DOI: 10.1111/puar.12132.
- Malpas, S., Wake, P. (2015). An introduction to critical theory, translated by Golnaz Sarkarfarshi, first edition, Tehran: Samt. (In Persian)
- Mannheim, K. (2017). Ideology and Utopia, an introduction to the sociology of knowledge, translated by Fariborz Majidi, first edition, Tehran, Samt. (In Persian)
- McAuley, J., Duberley Birmingham, J., & Johnson, P. (2007). *Organization Theory Challenges and Perspectives*, London: Pearson Education Limited
- Macfarlane, B. (2024) The ideology of crisis in higher education, *Wily-Higher Education Quarterly*, DOI: 10.1111/hequ.12500
- McLellan, D. (2012). Ideology, translated by Rafie Mehrabadi, Mohammad, third edition, Tehran: Ashian Publications. (In Persian)
- Milio, Nancy. (2005). Ideology, Science, and Public Policy, *Journal of Epidemiol Community Health* ,Oct;59(10):814-5. doi: 10.1136/jech.2005.035485
- Mostafazadeh, M., Amiri, A., Danaifared, H., & Yazdani, H. (2017). Understanding the dimensions of public policymaking from the perspective of citizens, *Public Policy Quarterly*, Volume 3, Number 4..(In Persian)
- Mousavi Behibod, S. B., Hesabi, A., Ider, N. (2021). Representation of the discourse-ideology of the state of moderation in the education system, *Sociological Researches*, 11th year, 4th issue.. (In Persian)
- Nescolarde-Selva, J. A., Usó-Doménech ,J., & Gash, H. (2017) What Are Ideological Systems?, *Systems*, 5(21), 1-17.
<https://doi.org/10.3390/systems5010021>
- Nik -Khosravi, M. (2018). Discourse of Identity and Legitimacy, Nilufar Agha Ebrahimi, Logos Publications. (In Persian)
- Peters ,B G., Pierre, J. (2006)*Handbook of Public Policy* , SAGE Publications Ltd
- Qasimpour Dahaghani, A., Liaqat Dar, M. J., & Jaafari, S. A. (2011). An analysis on localization and internationalization of university curriculum, *Cultural Research Quarterly*, 4th period, number 4, 1-24 .(In Persian)
- Qolipour, R., Gholampour Ahangar, A. (2010). The process of public policy making in Iran, Islamic Council Research Center.(In Persian)
- Qureishi, F. (2009). Theoretical challenges of political ideologies: a case study of Iran, *Politics Quarterly*, Volume 39, Number 1, 217-239. (In Persian)

- Ramezani, Mohammad A., & Hamani, K (2014). History and Background of Islamic Humanities in Iran after the Islamic Revolution, *Epistemological Studies Quarterly in Islamic University*, No. 58, page 20-5.(In Persian)
- Rezaei Manesh,B., Bikdeli,S., Pourezzat,A., & Hoseinpour,D.(2024) Analysis of ideology in public policies,*Studies in Public Service Administration*,1(2), .(In Persian)
- Ritter, A. (2009). How Do Drug Policy Makers Access Research Evidence?, *International Journal of Drug Policy* 20 70–75 DOI: 10.1016/j.drugpo.2007.11.017
- Rostami, M. (2022). The necessity of determining new headings appropriate to the needs of humanities - Mehr News Agency | News of Iran and the world Mehr News Agency, retrieved on May 23, 2022.(In Persian)
- Sadeghi Moghadam, M. H., Banai Eskoui, M., & Ghesmati Tabrizi, A. (2017). Resolutions of the Supreme Council of Cultural Revolution, Tehran: Publications of the Secretariat of the Supreme Council of Cultural Revolution.(In Persian).
- Salarzahi, H., Salehi Nodz, A., & Alipour, M. (2023) Philosophical analysis of public management theories in the framework of sociological paradigms, *Public Management Research Year 16, Number 62*, 1680.(In Persian).
- Salimi, H., Akbari, H. (2017). Investigating how the epistemological assumptions of the political Islam discourse work in the international system, *Strategic Policy Research Quarterly*, Year 5, Number 20. (In Persian)
- Smith, K.B., Larimer, K. (2017). A theoretical approach to public policy, Behzad Attarzadeh, first edition, Tehran, Scientific and Cultural Publications..(In Persian)
- Sparkman, D. J. , Eidelman, S. ,Till, D. (2019) Ingroup and Outgroup Interconnectedness Predict and Promote Political Ideology Through Empathy,*Sage*,Volume 22, Issue 8.
<https://doi.org/10.1177/1368430218819794>
- Swinkels,M. (2020). How Ideas Matter in Public Policy:a Review of Concepts, eMchanisms,and Methods, *International Review of Public Policy*, Vol. 2, N°3, 281-316, 2020, <https://doi.org/10.4000/irpp.1343>
- You,L, Zhao, X, Xu, S. (2024). How political ideology affects the communication of organizational relations: A social network approach, *Public Relations Review*, Volume 50, Issue 2
- Weinshal, K.,Summer, U., & Ritov, Y. (2017). Ideological Influences on Governance and Regulation: The Comparative Case of Supreme Courts, *Regulation & Governance* , 12, 334–352,